A/C. NO.	NEW	199	OLD	176
FOLIO	039			

TITLE

चतुर्दशलक्षणीटीका
ಚತುರ್ದಶಲಕ್ಷಣೀ ಟೀಕಾ

మెరుస్వాత్రప్రకృత బెప్పుణ్యో ॥ శ్రీశం శంకరాయ నమః ॥
శ్రీదక్షిణామూర్తయే నమః ॥ అగదాధరీ చతుర్దశలక్షణే
॥ శ్రీరంభక ॥ శ్రీమద్వ్యాసగురు ప్రాణాలాయ నమః ॥ శ్రీరామ ॥

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః ॥ ॥ అయమాత్మేతి ॥ నను యత్సమానాధికరణే ఇత్యస్యానుపాదానేపి సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకప్రతి
యోగితాకయోః సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వాద్యానాద్రవనాత్మత్వసామాన్యాభావసంగ్రహః। నను ద్రవ్యత్వాభావస్య భూతత్వాదవ్యాప్తి
రితి వాచ్యం। ప్రతియోగితాకయోస్సాధ్యనిష్ఠత్వేన విశేషణాదయుక్తత్వాదయది చైవం ప్రమేయసాధ్యతావచ్ఛేదకేఽవ్యాప్తిరిత్యుచ్యతే త
౧ దా యత్కించిత్త్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకం విశేషణీయం। యత్సృత్యధికరణే ఘటాద్యవచ్ఛిన్నత్వం వాదేయం। తేన జాతిసామాన్యాభావీయ
ప్రతియోగితాకయోః పూర్వోక్తవిశేషణోక్తాంతత్వేపి నావ్యాప్తిః। ఇతి చేన్న। తథాపి ప్రమేయసమానాధికరణత్వాపత్త్యయోగాకాశవాది।
స్వవిశిష్టత్వాద్వివిశేషాల్లాఘవామితి చేన్న ప్రమేయతాఘావైశ్యపదీయేషు ఘటత్వేన ఘటాభావేషు ఘటత్వేన వహ్న్యభావం తయోరైక్యేనాతివ్యా
ప్తిః ॥ —॥ సమానాధికరణేఽభావస్య లఘూనాం ఘటకత్వేన వహ్నిమాంనాలీత్యాపి వారణే సంభవాత్ అత్రస్మాతె ఏశధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియో

మేరుః

గితాయాం ఐక్యేన తద్భేదమతివ్యాప్తిః । వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ । సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణేషు ఘటకత్వేపి ధూమావచ్ఛి
న్నత్వావచ్ఛిన్నధూమమాత్రవృత్తిప్రతియోగితామాదాయ యద్వృత్తిప్రతియోగితాకా యావంతో ఽభావాః తత్తదాశ్రయసా
మానాధికరణ్యమితి వివక్షాయాం అతివ్యాప్తివారణాసంభవదుష్కరమితి న్నువదైవ। స్వవ్యాపకతిః న స్వైన వహ్నిమాన్ సూర్య మోక్షయువా స్వే
న్నమాదిత్యాదౌ తాదృశ ఉభయ యుత్రుప్తరూప సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య వ్యాపకవృత్తిత్వేన ప్రతియోగితాయాః। ప్రత్యేకపర్యవసితత
యా తద్వృత్తితాదృశ ఉభయతాభావస తద్వ్యాప్యవృత్త్వసంభవాత్ ధూమమియమానంతా॥ కథంచితాదృశాభావస్య లక్షణేషు ఘట ఆస్తితత్వ
కత్వేప్యేతదా తత్స్వమూలార్థతైయోర్భేదరుత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకవృత్తిభావాదినా అతివ్యాప్త్యభిధానం। అథ సంయోగాద్యవ్యాప్యవృత్తిసాధ్య
తావచ్ఛేదకత్వేఽభావప్రసిద్ధ్యభావాద్ వ్యాపకతాఘటకాభావప్రతియోగివైయధికరణ్యం ప్రవేశ్యం। తథాప్యత్ర ప్రతియోగ్యనధికరణత్వం। స్వేతి

తథాచ ధూమత్వమయూరత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగిసమానాధికరణతయా ద్విత్వస్య ప్రతియోగితావ్యాపకత్వ-
మితి చేన్న | ద్విత్వస్య ప్రత్యేకముభయపర్యాప్తత్వేన ప్రత్యేకం తదనధికరణత్వాత్ తద్భిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధభేదేన వ్యాప్యవృత్తిత్వభేదాదుక్త
రీత్యా సాధ్యతావచ్ఛేదకస్వరూపసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వస్య వైశిష్ట్యాత్ వృత్తేస్తత్ప్రతియోగితావన్నిష్ఠాధికర
వహ్నిత్వాధికరణతాకత్వముభావేన వైశిష్ట్యాత్ | అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకాభావీయసాధ్యనిష్ఠాధికరణతాయాం న్వయ వహ్ని
[illegible] ష్ఠతావిష్టదోషః | ద్విత్వాభావస్య ప్రత్యేకవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నతాయా ఇష్టత్వాత్ ప్రతియోగితాయాః | వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం | సమయావ
త్వదానుపాదానే సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యవృత్తిప్రతియోగితాకాభావవైశిష్ట్యం ధూమత్వమయూరత్వోభయసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యపి
వ్యాప్తిరుక్తా న తు వహ్నిధూమోభయసాధ్యకవ్యభిచారిణీతి తత్ర కిం[illegible] నిగమకమితి చేన్న | వహ్నిధూమోభయాభావస్య

ధూమమాత్రప్రతియోగికత్వస్య స్వప్రకారేణ అంయోగాలకాంతర్భావేన ధూమరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావే

నాతివ్యాప్త్యభావాత్॥ ధూమవరూపేతి॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన తత్సమవాయిత్వం। తన్నివేశేపి ఘటత్వాభావవాన్నియత్వాదిత్యా

వ్యాప్త్యవాంశ్చ అయభావసామానాధికరణ్యానివేశస్యావశ్య కత్వావసకలదోషపరిహారాత్। అథ యుక్తం చ సంబంధేన నివేశే ధూమ... వాన్ స్వస్మైరి త్యాదావ

దావత్తియోగాలకాదావపి కాలికాది సంబంధేన ధూమవరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యావ్యాప్తిః। అంయోగాలకా

౨ స్యతాప్యభావాదేరంయోగాలకత్వస్యాంయోగాలకభిన్నత్వేదత్తంయోగాస్యప్రతియోగ్యయోగాలకభిన్నవహ్న్యాదిరూపప్రతియో

గిసామానాధికరణ్యసత్త్వాత్॥ ఏవమేవాంయోగాలకాన్యత్వప్రకారకప్రమాభావాదేరప్యుపపత్తిః। ఇత్థం చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసం

బంధనివేశనమావశ్యకమితి చేన్న॥ అవృత్తిగగనాద్యభావస్యైకేనాపి సంబంధేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాత్॥ న చ గ

గనాభావభిన్నభేదస్య గగనాభావస్వరూపత్వేన గగనాభావభిన్నత్వావచ్ఛిన్నరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమాదాయ

తివ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ గగనాభావభిన్నభేదస్య గగనాభావత్వాదిమాత్రస్యరూపత్వావలంబనే స్వావచ్ఛేదకత్వాపత్తేః॥ అన్యథా-
ఘటవాన్మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ గగనాభావాదేరపి ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వేనయావత్వాం ప్రతియోగ్యసమానాధికరణ్యా-
సంభవతి ఇతి లక్షణాసమన్వయం॥౮॥ అసంభవాసంగతేః॥ నచగగనాభావాదేరపి కాలికసంబంధేనాయోగోలకాదౌ ప్రతి-
యోగిసమానాధికరణత్వేఽపి తాదృశావచ్ఛేదకసంబంధనివేశనమావశ్యకం। యద్వృత్తియోగోలకానువయానక్కాలీనపదార్థా-
భావమాదాయ తత్రనాతివ్యాప్తిః॥ తథాపి మహాకాలభిన్నో మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ మహాకాలేనువర్తస్యైవాభావే
స్వకాలికసంబంధేన ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాదితి వాచ్యం॥ గగనాదేః కాలావృత్తిత్వమతస్యైవాలంబనీయత్వా-
త్తేః॥ అన్యథానిరుక్తస్వైతాదృశావచ్ఛేదకసంబంధనివేశేపి లక్షణాగతేరసంభవాసంభవాత్॥ అతోదాహరణం॥ ఇత్థ్వ

సదాశివ మొదలు

తజ్జ్ఞానభిన్నం తత్స్వరజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నస్వాభావస్య విషయితాసంబంధేన ఈశ్వరజ్ఞానేతరతియోగిసమానాధికరణత్వాదితి।
అతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన వ్యాప్యవత్వకమితి। ఇదం పునః ఉపపద్యతే లఘుటవాక్యహరకాలాత్ప్రసిద్ధిజ్ఞా
నత్వాదిత్వాదాః సవర్ణస్మైవాభావస్య విషయితాసంబంధేన ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాదసంభవాభిధానమసంగతమేవ వ
౪ స్తుతస్తు విషయితాయాః వృత్త్యనియామకత్వాదితి భిన్నత్వేన సంభవశంకనం యోగ్యం। అయం తు ప్రకారః తత్స్వరూ
పసంబంధావచ్ఛిన్నస్య అధికరణస్య నివేశనీయత్వాదితి। ఏతత్సమానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వమిత్యత్ర సమానాధి
వచ్ఛేదకేతౌ కరణ్యఘటకాధేయతాయాః స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన నివేశనీయత్వమిత్యభిప్రాయేణ తత్స్వరూప
సంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన వక్తవ్యతయా నతు వహ్న్యాదివన్న ప్రతియోగితాయాః స్వరూపసంబంధేన జ్ఞానవృత్తితాభావేన

సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వాపాతాత్। అత ఏవాభేదఘటితవ్యాప్తౌ పక్షతావచ్ఛేదకభేదప్రతియోగితాయాం వృత్తికరణ
ధర్మ్యానవచ్ఛిన్నత్వేన సామానాధికరణ్యనివేశే ప్రయోజనాభావాత్ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయత్వఘటితసామానాధిక
రణ్యనివేశాదిక్త్వవవతాత్పర్యాత్। ఉక్తం ద్రోణపక్షస్య స్వారసత్రసతాఖ్యవృత్తేరప్యుదాహరణాభిధానమితి పక్షతత్ప్రతియోగివైయ్య
ధికరణ్యకత్వేన సామానాధికరణ్యనివేశాదవచ్ఛేదకతాయాం స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశ ఆవశ్యక ఇత్యభిప్రాయేణ
ైవేదమితి దిక్। అనుభేదఘటితవ్యాప్తిపక్షత్వాదినామపి ప్రతియోగితాయాం తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశనేऽప్యా।
అన్యథాऽసవన్నైవ సత్యావచ్ఛిన్నాభావభేదతయా వహ్నిమదవచ్ఛిన్నాభావస్య సాధ్యవత్పృథ్వ్యాదివృత్తేరభేదస్వరూపస్య ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య వహ్న్యాదౌ సత్త్వాత్ అసిద్ధ్యాపత్తేః ప్రసిద్ధేః। నవభేదత్వనిరూపకప్రతియోగిత్వానివేశాభేదత్వం చ అను

గదా। టీ। మె౹

ఽనేకాగతావిశేషాంభావాభావసాధారణ్య ఇతి వాచ్యం । తథాపి సాధ్యవద్వృత్తి వృత్తిత్వస్యైవ భేదత్వేన వివక్షణే వ్యర్థత్వేన ఉక్తలా-
ఘవానవకాశాత్ ఇతిచేన్న । భిన్నభేదస్యాతిరిక్తత్వమిత్యేవం తద్గ్రంథతాత్పర్యాత్ । ఏవం తత్సాధ్యత్వాభావస్యేతి । నన్వేతాదృ-
శాభావస్య తాదాత్మ్య ఘటకత్వేపి వ్యాపకతాఘటకీభూతావచ్ఛేదకవిశేషణతాసంబంధేన కించిద్వృత్తిత్వాభావరూప

౫ ప్రతియోగి సామానాధికరణ్యేల్ల ఘటాభావస్య యః అవ్యాప్తిః వృత్తి ఘటత్వాభావసామాన్యత్వాదితి ఆపాదితాఽవ్యాప్తిః సాధ్యాభావాధికరణవృత్తి ద్వితీయ-
భావ ప్రతియోగి సామానాధికరణ్యాభావ తత్ర ఘటత్వాభావాదాయ నాతివ్యాప్తిరితి [illegible] ని తత్ప్రతియోగి తత్ర తత్ప్రతియోగిప్రతియో-
గి సామానాధికరణ్యాభావ ప్రతియోగి ప్రతియోగితాయా అప్రతియోగి వ్యధికరణ ఘటితవ్యాపకతావచ్ఛేదక ఆపాదితేవేన్న హేతుసామానాధిక-
రణ్యకతేపి విశేషణతా విశేష నిరుక్తాతివ్యాప్తివారణాయ తత్ర ఘటాభావస్య అవ్యాప్తివారణా తాదృశసంబంధ నివేశే ప్రతియోగి
కతాపత్తిరేవం నిరుక్తాతివ్యాప్తివారణాయ యదవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాంయాం తత్తత్ప్రతియోగితాశ్రయ సామానాధికరణ్య ప్రతియోగి
సామానాధికరణ్యఘటక ప్రతియోగితాయాం వృత్తి ధూమాభావవృత్తితావచ్ఛేదక వ్యాపక వృత్తితానవచ్ఛేదకత్వ ఇతి వినా తయా
తత్ఘటితాభావమాదాయ అవ్యాప్తివారణాయ తాదృశసంబంధనివేశాధికరణ [illegible] ఘటితాభావసామాన్యతాపాదిత ప్రతియోగి ఘటఘటితాభావమాదాయ నా

తి వ్యాప్తిః । ఎతంబున వర్తత ఛిన్న ఘటవహ్ని దాంయా వ్యాప్తిః । తత్ర సాధ్యవ న్యాప్తకర్తా ఘటకర్తా దాద్యైష సంబంధేన ప్రతియోగి సాధ్యసామానాధికరణ్యవిరహాదితి విభావనీయం ఎతంబు
వర తచ్ఛిన్నఘటవహ్నిదా యాం వ్యాప్తిః । సాధ్యవ న్యాప్తకర్తా ఘటకర్తా దాద్యైష సంబంధేన ప్రతియోగి సాధ్యసామానాధికరణ్యవిరహాదితి విభావనీయం నను ద్రవ్యత్వవిశిష్టసత్తా
సంబంధస్య హేతు సాధ్యసామానాధికరణ్య స్వరూపేణ విశిష్టఘటత్వేన పర్వతతాదాత్మ్యం భావస్య తేన సంబంధేన హేతు సాధ్య సామానాధికరణ్యతయా తస్య పర్వతత్వాభావప్రతియో
గి సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాదవ్యాప్తిరితి చేన్న సమనియతాభావైక్యమతే ఘటత్వేన ప్రదత్తాభావాభావరూపతయా ప్రదత్తాభావరూపప్రతియోగి సాధ్యసామానాధికర
ణత్వాత్ సద్వ్యాప్తకర్తా ఘటకర్తా యదభ్యస్తం తంయోగితే త్వాది రత్వాని వేశనీయం తయా పర్వతతాత్త్వాభావభిన్నత్వేన పర్వతతాత్త్వాభావాభావస్య పర్వతతాత్త్వాభావసమాత్రప్రతియో
గిత్వేన తస్య తదాకృతి ప్రతియోగి సామానాధికరణ్యాభావాదవ్యాప్తిరితి వాచ్యం ఘటత్వాదిసమాన్యనిష్ఠప్రతియోగితాయా అప్రసంగాత్ తదితి వక్ష్యమాణ రీత్యా పర్వ
తతాత్త్వాభావభిన్నత్వేన పర్వతతాత్త్వాభావపర్వతవృత్తి వృత్తి నిష్ఠాభావీయాభావయపర్వతవృత్తిభావప్రతియోగి సామానాధికరణ్యాత్ సమత్వదనైకత్యమతే
ద్రవ్యో ఘటవానిత్యుక్తివాచ్యం తస్య తత్ప్రతియోగితావిశిష్ట పర్వతతాత్త్వాభావాభావపర్వతతాత్త్వానాం వృత్తయా ద్విత్వవిశిష్టతాదాత్మ్యం సంబంధేన సాధ్యవన్నిష్ఠత్వేన పర్వ
తతాత్త్వాభావనిష్ఠప్రతియోగితాయా వ్యాప్యత్వాభావదైకత్వాదితి వచ్ఛ తద్వృత్తి ద్విత్వవిశేషణతయా సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావ వ్యాప్యత్వా నష్టే తత్ప్రతియోగితాయా
భావవృత్తిత్వ నివేశ తాత్త్విక పర్వతతాత్త్వాభావాభావసంబంధేన ఘటవ్యాప్తి వనుమానవత్ప్రాభాకరమతం ఖండనీయం తాదృశత్వం ధర్మ లాఘవతర్కబలాదేవ
ఘనానవచ్ఛిన్నాధికరణాభావసహావసక్త్వం ధర్మ ఇతి నవ్యమతాః । దూష్య తద్వ్యాప్య ఎతద్ద్రవ్యం ఘటం గతే రత్వతాత్త్విక అసంభవానాలక్ష్యం ధాదత్వరవిరోధో సంక్షేపవనీయమిత్యలం ॥౩॥
॥౭॥ ... నియతాభావైక్యమతే ప్రతియోగితాభావస్య దకవిశిష్టాధికరణత్వనివేశ ఇతి ॥ ద్రవ్యత్వ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకనివేశ వ్యాప్తి నయం ఘటత్వాభావస్య
ప్రమేయసామాన్యప్రతియోగితాత్వేన ద్రవ్యత్వసామాన్యప్రతియోగి సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాత్ వ్యాప్యత్వం నివేశనీయం వదచ్ఛిన్నాధికరణ ... ద్రవ్యత్వాభావవృత్తిప్రమేయమితి ... తదాత్మ్యన వేశ
నీయం తస్య ... వచ్ఛిన్నాధికరణత్వసామాన్యఘటసిద్ధిః ఘటాది నిష్ఠప్రతియోగి ... సాధ్యసామానాధికరణ్యప్రతియోగిత్వేన అతివ్యాప్తిః । ఎతత్సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావయదవచ్ఛిన్నప్రతియోగి
తాయా స్వరూపం తాదాత్మ్య ప్రతియోగితాయా సామానాధికరణ్యాభావాదవ్యాప్తిరితి తన్న నిరుక్తిప్రవేశస్య తాత్త్విక తన్నవ్యమతే వ్యాప్తిప్రదర్శనం ఘటనమా యథేచ్ఛా ॥ ॥ శ్రీ

సదా ప్రి: మేరు:

పాదిమాత్రవృత్తిప్రతియోగితాయాః అప్రామాణికత్వాదితి తత్ర దంభోద్భవం యదిష్టం పాదిమాత్రవృత్తిప్రతియోగితాయాః అప్రామాణికత్వం తదా అవృత్తిమాత్రవృత్తి ఇతి గ్రంథా
వతరణాయ ఉభయత్వావచ్ఛిన్నత్వోక్తిస్సవ్యాసమాత్రప్రతియోగితాయాః ప్రసిద్ధప్రదర్శనగ్రంథవిరోధః తత్రంబోధ్య తాదృశతాద్వైశిష్ట్యే ఉభయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
యాః విశిష్ట ... ప్రతియోగితాయాః ॥=॥

ఛిన్నప్రసంఖ్యావితతయా ఇత్యుక్తత్వాత్ తాదృశగ్రంథవిరోధః ఘటత్వేత్యంశే ఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః ఘట
భిన్నేష్వసంభవాదప్రామాణికత్వాత్ ఘటత్వమసంగతమేవ ఘటభిన్నత్వేన ఘటపటోభయాభావీయప్రతియోగితాయాః
ఘటపిసత్త్వదప్రామాణికత్వమస్త్వితి వాచ్యం ఘటపటోభయాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః ఘ
౬ టభిన్నత్వమాత్రస్వీకారే తదవచ్ఛిన్నపటాదిమతి తాదృశాభావస్య సత్త్వప్రసంగాత్ ఉభయత్వాదేరవచ్ఛేదకత్వాస్వీకారే ఉభ
యత్వం ప్రతియోగితాయాం పర్యాప్తిస్వీకారేణ ఉభయత్వత్వాం చ తాదృశప్రతియోగితాయాః విలక్షణత్వాత్ ఘటభిన్న
త్వేన ఘటపటోభయాభావీయప్రతియోగితాయాః ఘటమాత్రవృత్తిత్వమవ్యాహతమేవ ఘటభిన్నత్వేన ఘటగగనోభయా
భావీయప్రతియోగితాయాః అవచ్ఛేదకత్వస్య ఘటభిన్నే అవశిష్టే కథం నాశకత్వాత్ ఇత్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః గగనేపి

సత్త్వవిశిష్టఘటాదిమాత్రవృత్తితద్భేదస్య ప్రామాణికత్వాదుపాదానమేవేతి వాచ్యం॥ ఏవం ఘటపి ఘటభిన్నత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకా
యాధికరణత్వస్య ఘటవత్త్వపసత్త్వాత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకనివేశవైయర్థ్యాపత్తేః దుర్వారత్వమేవ ప్రతి॥ అత్రేదమవధీయతే॥ సమా
నాధికరణఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా ఏవ ఘటాదిమాత్రవృత్తిత్వప్రామాణికత్వపరోయం గ్రంథః॥ ఘటభిన్నత్వేన
ఘటాభావీయప్రతియోగితాయాః ప్రామాణికత్వేపి ఘటాదినిష్ఠప్రతియోగితాయాః తదనవచ్ఛేదకత్వేన ఘటాద్యభా
వమాదాయాసంభవః। న చ తాదృశప్రతియోగితాయాః కేవలాన్వయితయా తదాశ్రయసామానాధికరణ్యస్య సత్త్వాన్నాసం
భవ ఇతి వాచ్యః। ఏవం సతి ధూమాద్యభావానామపి ప్రతియోగిసమానాధికరణతయా సర్వత్రాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్।
న చ ధూమభిన్నత్వే ధూమాద్యభావమాదాయ నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ తథాసతి ఘటభిన్నత్వేన ఘటాద్యభావమాదాయా

గాదా। టి। మెయ్యు

సాభవ ఇత్యత్రో వహ్నిదర్శనే వత ఇత్యలః సవకారమాత్రేయ్యం। సామాన్యకమిన్నత్వమిత్యలనన్వత్రసామాన్యపదం వ్యర్థం। నచ
వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిమత్పర్వతవృత్తౌ వహ్న్యభావప్రతియోగితాయా వహ్న్యభావప్రతియోగితా విశిష్టస్యమహానసీ
యవహ్నేరసంబంధాత్తద్వృత్త్యభావప్రతియోగితా వహ్నిదర్శతాయా వ్యాపకతా వహ్నిదర్శతద్వినుపపత్తిరితివాచ్యం। తథాప్యమాద
౨ ద్రవ్యత్వాభిన్నప్రతియోగితాయా వ్యాపకతా వహ్నిదర్శన్యసంభవేనావ్యాప్త్యభావాన్నైవాతః సామాన్యపదానుపాదానే వహ్న్యాదినిష్ఠ
ప్రతియోగితానాం భేదస్య నివేశనీయతయాం గౌరవాత్తః కూటసంకోచనాయైవ సామాన్యపదోపాదానాత్। అత ఏవ గ
పాద్యభావస్యేతి వివిధమపి సంగచ్ఛతే। నచ కూటసంకోచనార్థం తన్నివేశే వహ్న్యాదభావానాం లఘూనాం ఘటకతయా త్రిపాంత్ర
తైకం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానాం నివేశే గౌరవం దుర్వారమితి వాచ్యం। ఏకమాత్రవృత్తిత్వస్యాపి ప్రతియోగినివేశనీయత్వాత్॥

టీ౨ సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రతియోగితాయాం నివేశనీయత్వాత్। తథా చ వహ్న్యాది
య ప్రతియోగితాయా అతోప్యత్ర ... ప్రయోజనాభావ ... లక్షణాత్
ప్రయోజనాత్॥

ఏతద్వ్యాపాదిసాధ్యకేవలధర్మాంసమష్ట
యాదవ్యాప్తిబోధకత్వాత్॥

వస్తుతస్తు ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యత్ర సత్తాభావస్య లక్ష్యాణాం ఘటత్వాద్యుపత్తివారణాయ ధర్మ్యాంస్యవిశిష్టాధికరణాంతానాం సమానాం స్వేసాం
ధ్యవద్వృత్తి॥ ంబి ద్వ్యన్యసంబంధత్వస్య అవశ్యం న వేశనీయత్వాత యోః సర్వత్ర లక్ష్యాణాం ఘటకాభావాప్రసిద్ధ్యా అసంభవవారణాయ సాం
మాన్యపదోపాదానమావశ్యకమితి సూక్ష్మతరదర్శిభిర్జ్ఞేయం॥ ఇదం జ్ఞానమితి॥ నన్వత్ర విషయితాసంబంధస్య వ్యాపక
తాఘటకత్వం న సంభవతి తేన సంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్య సాధ్యవదసంబంధత్వస్య వాప్రసిద్ధేః॥ అఖండాభావఘటితే
తరస్య చ నిష్ప్రయోజనకత్వాన్నన్వనిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్టఘటాదేరవృత్తిత్వమతే ఇదమితి వాచ్యం॥ ఏవమపి నిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్టఘ
టాదేః ప్రతియోగితాయాః వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః। తాదృశప్రతియోగితావిశిష్టాభావస్య సాధ్యవత్యసత్త్వాత్॥ నచ తాదృశా
భావస్య ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాదతివ్యాప్తిరస్త్వితి వాచ్యం॥ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన ప్రతియోగి

గదా। పి। ఘట:

తాత్పర్యత్వం వాచ్యం॥ అస్వాభావాదినిష్ఠప్రతియోగితావత్త్వస్య కాలికసంబంధేన వహ్న్యాదౌ సత్త్వాదతివ్యాప్తిః॥ న చ స్వరూపసం
బంధేన ప్రతియోగితాత్పర్యత్వం నివేశనీయమ్। కాలికవిశేషణతాయాః స్వరూపత్వాత్తథా చ సాధ్యవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకవిశిష్టఘటత్వనిష్ఠవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్య సమవాయితావచ్ఛిన్నతాత్పర్యత్వేన సంబంధేన ప్రతియోగితాత్పర్యయా ప్రసిద్ధ్యానా
తివ్యాప్తిరితి చేన్న॥ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా విశిష్టవాచ్యభిన్నత్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్య స్వరూ
పసంబంధావచ్ఛిన్నతాత్పర్యత్వేన సంబంధేన ప్రతియోగితాత్పర్యయసామానాధికరణ్యాసంభవాదితి తు చింత్యం॥ అభావానిత్యజ్ఞానప
దం ఘటేతరసకలపదార్థమాత్రవిషయకజన్యజ్ఞానవృత్తినిత్యజ్ఞానాన్యతరపరం॥ వస్తుతః ప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటితసా
మానాధికరణ్యఘటితకత్వాభిప్రాయేణేదం। స్వవిషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రసిద్ధేః॥ సంభవతీతి
తథా చ సాధ్యవన్నిష్ఠవ్యధికరణధర్మానాధికరణ్యసామానవచ్ఛేదకత్వరూపపం
ర్థావచ్ఛిన్నవిషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితాయాసాం

నశక్తి ద్విచారః॥ వస్తుతః గంగాపదజన్యబోధవిషయిత్వవిశిష్టేతరస్య విషయితయా నిత్యజ్ఞానే అసత్త్వేన ప్రతియోగివ్యధికరణ
తదభావాప్రసిద్ధిరితి బోధ్యం॥ స్వధ్వంసప్రాగభావాదిరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసత్త్వేనాతివ్యాప్తిసంభవాదితి (సన్మాత్ర
ఘటత్వేన రూపసామాన్యాభావాభావమాదాయైవనాతివ్యాప్తిః॥ నచ సమనియతాభావైక్యమతే ఘటత్వేన వాయుత్వాభా
వాభావరూపతయా వాయుత్వాభావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమస్త్యేవేతి వాచ్యం। సమనియతాభావైక్యమతే
సువర్ణత్వాత్ తవ్యాప్తివారణార్థం యద్వృత్తిప్రతియోగితేత్యాదిరీత్యా నివేశనీయతయా రూపసామాన్యాభావనిష్ఠప్రతియోగి
నితాశ్రయసామానాధికరణ్యాభావేన సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావనిష్ఠప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావేనాతివ్యా
ప్తిశంకైవాసంగతా స్యాత్॥ నచ కించిద్విశిష్టసత్త్వాభావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమస్త్యేవేతి వాచ్యం। ఏతన్మతే తాదృశాతి
ఇదం చ సమనియతాభావైక్యపక్షే

వ్యాప్తిశ్చేత్కాంరయాంరూపేం దిత్యాదిగ్రంథావతరణికా వృశన్త్రం థుః అత ఏవేత్యాదిగ్రంథానాం తేషాం అపి శ్రుత ఇతి మధ్యే విఖనేసందర్భ
విరోధో దుర్వార ఇతి చేదత్ర సమాధానం చింత్యం। అత ఏవేత్యాదిగ్రంథే అవతారితక్రియావచ్ఛిన్నే వేశనస్వరూప ధ్రౌంక్తాభావవిశేషణం
నిర్వాహకతయా తద్వ్యాప్తిప్రవృత్తిప్రదర్శకపంక్తిరావశ్యకీ ఏవమపి అయము ఘాంత్రా చ్ఛిన్నా దిత్యాదావవ్యాప్తివారణాయ యనే త్యభి
౬ ధానం। తదుపరి చ మనోన్యత్వస్యావస్థాపరం పరాసంబంధేన ప్రతియోగి సామానాధికరణ్యసంభవాన్నతిదవ్యాప్త్యాధార సంభవ
ఇత్యాశంకాంరయామేవం దర్శాంతర ఏవ తిలిఖనమపి ప్రకృతే సామాన్యరూపేం దిత్యాదినా అపేక్షితచి త్రప్రదర్శనాత్ ॥ కథం సం
దర్భార్థక్షుద్రితి। ప్రాంత్యధికరణే సామాన్యం తద్భావే నైత్యథ ఇతి। న స్వస్య ప్రాథ త ఇతి నపావస్త్వవిశిష్ట హేంత్వధికరణత్త రవ్యాపక
ప్రతియోగ్యధికరణే తాం కత్వాక్షేపిసంయోగాంభావాధికరణాంయాం ప్రాంత్యధికరణతావ్యాపకత్వేన స్వవిశిష్టత్వవైయర్థ్యాత్॥

నాపిస్వవిశిష్టహేత్వధికరణతానిష్ఠవ్యాప్యతానిరూపితనిరూపకత్వసంబంధావచ్ఛిన్నవ్యాపకతాకత్వంనిరూపకత్వస్యవృత్త్య
నియామకత్వేనవ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వాత్ నాపితాదృశాధికరణతావ్యాపకనిరూపకతాకత్వంనిరూపకత్వస్యప్రత్యేకవృత్తి
త్వేనఅవ్యాపకత్వాత్। నాప్యనవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వంవ్యాపకత్వంప్రమేయాతిప్రసంగాత్ నాపితాదృశాధికరణతావన్నిష్ఠాభావప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వంప్రతియోగిప్రతియోగిసామానాధికరణ్యనిరూపకతాకత్వస్యాపిసంయోగాభావరూపప్రతియోగి త్రీ
సామానాధికరణ్యనిరూపకతాకత్వస్యమేయత్వాధికరణతావ్యాపకతావచ్ఛేదకతయాస్వవిశిష్టత్వపర్యవసానాత్। నచ
స్వనిష్ఠప్రతియోగిసామానాధికరణ్యనిరూపకతాకత్వంవ్యాపకతావచ్ఛేదకమితినవ్యమతేకపిసంయోగనిష్ఠప్రతియోగిసా
మానాధికరణ్యనిరూపకతాకత్వస్యశుద్ధప్రమేయత్వాధికరణతావ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వేనస్వవిశిష్టత్వంసార్థకమితివాచ్యం। స్వనిష్ఠ

త్వవైయర్థ్యాత్తల్లక్షణేనైవం। స్వవిశిష్టప్రాప్త్యధికరణేనంరూపాంతి స్వప్రతియోగ్యధికరణతత్త్వవృత్తిత్వమేవతదర్థః। నచ ఏకమాత్ర
వృత్తిప్రాప్తికస్వాలప్రాప్త్యధికరణే నిష్ఠాంరూపవత్ప్రసిద్ధ్యాద్యవ్యాప్తిరితివాచ్యం। స్వవిశిష్టప్రాప్త్యధికరణత్వేనిరూపా వా విశిష్టప్రతి-
యోగ్యధికరణతత్ప్రత్యేకాశ్రయవృత్తిత్వమిత్యస్యవివక్షితత్వాత్। ఏకమాత్రవృత్తిప్రాప్తిరత్ర తత్క్షణావచ్ఛిన్నప్రాప్త్యధికరణతా
౧౦ వృత్తేనాంభేదాన్నాప్రసిద్ధిః। నచైతత్। క్షణావచ్ఛిన్న ఏతద్ప్రాప్త్యధికరణతాప్రాప్తిరత్ర అప్రసిద్ధిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యం। ఏవముపి స్వవిశి
ష్టప్రాప్తిమద్వృత్తియోగ్యావంభా ధర్మాః స్వప్రతియోగ్యధికరణతత్ప్రత్యేకాశ్రయవృత్తిత్వవివక్షణేన కుత్రాపిదోషః। వస్తు
తస్తుయావత్త్వేషు ద్రవ్యేషు కాలేకత్వస్యనిష్ప్రయోజనకత్వేన అప్రవేశాత్స్వవిశిష్టప్రాప్త్యధికరణేయావత్త్వానవేశనమేవసమ్యక్। పర్వ
తాదేః కాలాపాధితానభ్యుపగమేధూమావత్త్వప్రకారకప్రమాండవివయతావ్యాప్తిః॥ ధూమాభావవన్నిష్ఠాంశాభావకర్మైదా

భావస్య చ మహానసే ప్రతియోగినా సామానాధికరణ్యాత్। ధూమవత్త్వప్రకారకప్రమాభావస్యైవ స్వీయప్రమారూపప్రతియోగినా
సామానాధికరణ్యం ధూమవన్నాత్రముఖ్యవిశేష్యకప్రమాయా అవ్యాప్యవృత్తితయా తదభావస్య స్వాధికరణ ఏవ సామానాధికర
ణ్యసంభవాత్ తద్విషయత్వాభావానుధావనం। స చ ధూమవన్నాత్రముఖ్యవిశేష్యకప్రమావిషయత్వాభావో బాధకః ఖలు। తేన సా
మాన్యత తత్ర దృశ్యవిషయతాభావస్యైవ స్వీయప్రమావిషయత్వసామానాధికరణ్యేపి న క్షతిః। న స్వత్ర నిరుక్తవిషయతాభావ
స్యాధికరణ ఏవ ప్రతియోగినా సామానాధికరణ్యం సంభవతి విషయతాయాః జ్ఞానసమానాధికరణత్వాత్ తస్యాపి వ్యాప్యవృత్తి
త్వేపి మహానసే ఏవ ప్రతియోగినా సామానాధికరణ్యం సంభవతి ధూమాధికరణత్వప్రకారకప్రమాభావస్య న వ్యాప్యపక్షతావ
చ్ఛేదకప్రతియోగితాకత్వం సంయోగేన ధూమవత్త్వస్య మహానసేపి సత్త్వాత్। యది చ సంయోగేన ధూమాధికరణత్వస్య మహానసా

గదా॥టీ॥మొరు:

వృతె వైశిష్ట్యకాలే తస్యాపి లఘుఘటకత్వాసంభవాదిత్యు(ఉప్పతి)గగనాభావభిన్నత్వేనోభయాభావసాంబంధిత్వప్రకారకప్రమాభావస్యైవ తత్తాత్త్వేనమ
హర్కాదౌప్రతియోగిసమానాధికరణత్వవిశిష్టస్వప్రతినియమాశ్చసంయోగాదేరసంభవత్వమిత్యభిప్రాయేణాదౌ తత్త్వాచ ధూమాధి
కరణత్వవిశిష్టాభావనిరూపితలఘుఘటకత్వేన తస్య ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం ఏవమపి విషయత్వేన స్వ
౧౧ వ్యాపకతాఘటకస్వరూపసంబంధేన కించిద్విశిష్టస్వాభావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసత్త్వాదతివ్యాప్తిరితి ఘోరాసాంధ్య
కానుధావనం వ్యర్థమితి మైవం ఘటాభావరూపప్రతియోగిసమానాధికరణ్యనిరవచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నాభావాభావస్యాభావసమానాధి
కరణ్యాభావేనాతివ్యాప్తివారణాసంభవాదిత్యభిప్రాయేణాదీ కతిపయతాం తావత్తత్పర్యతా తదనుధావనమితి॥ న చ గగనాభావా
భావస్యాభావరూపప్రతియోగిసమానాధికరణ్యాభావాదసంభవ ఇతి వాచ్యం ఘటాభావరూపప్రతియోగికత్వేన వృత్తినాసంభ

వాంఛారవాదితి। గవాం దివ్యాపకస్య చరమధ్వంసో దేశభావస్యేతి। మహాకాలేతి। నను ఘటధ్వంసాదిరూపఖండకాలైవ తత్త్రా
లాం వచ్ఛేదనచరమధ్వంసాభావవతి చరమధ్వంసాదిరూపాంఛావస్యవిద్యమానత్వాత్ కిం ఖండకాల ఏవ సర్వేషాం ప్రతియోగినామా
నాంధికరణ్యసంభవతీతి మహాకాలానాం ధ్వంసానం వృద్ధౌ। ననుప్రళయైవకాల ఇతి మతేన దోష ఇతి వాచ్యం చరమధ్వంసస్యైకాలత్వే
నగౌరవత్వస్య సద్భితత్వాపత్తేః। నను చరవం ప్రళయాం యాంకుర వృత్తికాల ఇతి వాచ్యం। తథాపి ప్రళయయావృత్తి సాధ్యత్వాత్ తస్య సద్భాత
తాం యాం దుర్వారత్వాత్ ప్రళయం వం ప్రళయైవకాల ఇతి మతేపి ప్రళయే కాలత్వవ్యవహారేణ చరమధ్వంసస్య కాలత్వావశ్యకత్వేనాస
ర్వేషాం అంచనిత్యదిదం తు ఘటాధ్వం। చరమధ్వంసాభావవతీతి। ఇదానీం తద్ధ్వంసే ప్రళయావచ్ఛేదకత్రైశికవిశేషణతాసంబంధేన
వతదభావవత్త్వవిద్యమానత్వాన్మహాకాలానాం ధ్వంసానం వృద్ధౌ। పరం తు ఘటధ్వంసాధికరకాలత్వే తత్ర గవాంద్యభావస్య ప్రతియోగి
ప్రళయాద్య

సామానాధికరణ్యాభావాన్న పరిశేషోఽపి చ సర్వేషాం ప్రతియోగి సామానాధికరణ్యం సంభవతీత్యాశయేన మహాశాలానుధావన
మితి। అన్యథా పునస్తత్త్వానితి। నన్వేతాదృశదోషవారణాయ ద్వైవిధ్యవిశేషణాభ్యాం ప్రాప్తం తు సామానాధికరణ్యం వతి విశ్వాసే అ
తస్య విశిష్టత్వా పృథక్ ఇతి చేన్న। తథాపి గగనాది వృత్తిత్వ విశిష్ట సత్తాభావస్య ప్రాప్త్యధికరణ గగనాదౌ ప్రతియోగి సామానాధి
౧౨ కరణ్యాభావేన దోషవారణాయ స్వవిశిష్టత్వానవేశ సందర్భస్యాపి। జలవృత్తిద్రవ్యమితి। తాదృశవ్యభిచార ప్రాప్తం తు కస్యాల ఇతి ఇదం తు
చింత్యం। తాదృశప్రాప్తం తు కస్యాలానుధావనం జలాదీత్యన్తరానురోధేన। అన్యథా యోగ్యాలక వృత్తిత్వ విశిష్టతాదృశాన్యతరా
భావ మాదాయ వహ్ని ప్రాప్త్యుక్త ప్రతివ్యాప్తి సంభవాదత్రేదం చింత్యం। నిరుక్త పాంశ్వనుధావనే జలవృత్తిత్వ విశిష్టతాదృశవహ్నిసత్తాభావ
మాదాయాప్యవ్యాప్తి వారణాయ తాదృశజలవృత్తిద్రవ్యత్వ ప్రతియోగి తయా నిరుక్తప్రాప్త్యధికరణే ప్రతియోగి సామానాధి

కరణ్యాసంభవతి॥ అథ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యశరీరే ప్రతియోగిసంబంధవృత్తితాయా ఆవశ్యకత్వేపి సంయోగసంబం
ధేన జలసంబంధిత్వవిశిష్టవిశేషణతావిశేషసంబంధేన జలవృత్తిత్వవిశిష్టాన్యతరదేవ ప్రవేశనీయం తావతా తాదృశగగనరూపద్రవ్య
స్య సర్వత్ర సంబంధితాభావాత్ వహ్న్యధికరణసామాన్యప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాసంభవాత్ తాదృశప్రాప్త్యనుధావనం వ్యర్థమి
తిచేన్న వృత్త్యనియామకసంబంధస్య వ్యాపకతాఘటకత్వే ప్రతియోగిసంబంధివృత్తిత్వస్య నిష్ప్రయోజనకత్వేన గగనరూప
ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాసంభవాత్ ఉక్తవస్తుత్రయం వృత్త్యనియామకస్య వ్యాపకతాఘటకత్వేఽపి చరితార్థం యథా స్వప్రత
వృత్తిత్వమాదాయ దోషదానాయ తాదృశప్రాప్త్యనుధావనమితిచేన్నాద్యం తద్విశేషణతాదికసంబంధేన వహ్న్యాదేర్జలవృత్తితయా
కాలికసంబంధేన జలవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ అతివ్యాప్తిసంభవాత్ తాదృశప్రాప్త్యనుధావనం అన్యతరాభావానుధా

గదా। టీ। మెరు।

వనం చ పృథ్వీత్వమితి వాచ్యం। జన్యమాత్రస్య కాలోపాధిత్వేనాభ్యుపగమేన కాలికసంబంధేన జలవృత్తిత్వస్యాసంభవాత్। అత్ర జలాది
వృత్తిత్వవిశిష్టతాదృశాభావస్య ధూమాభావస్వరూపత్వేపి ధూమాభావవత్తాదృశాభావాభావత్వేన వృత్త్యనభ్యుపగమేనైవ
ప్రత్యయాంశతృద్వారసంభవాత్తాదృశాభావస్య ధూమాభావస్వరూపత్వేపి క్షతివిరహాత్। అతివ్యాప్తిరితి చేన్న సమనియతా
౧౨ భావైక్యమతే జలత్వాభావరూపతాయా ఆవశ్యకత్వేన ధూమాభావస్వరూపత్వస్య తద్రూపావచ్ఛిన్నాధికరణతాయా విషయ
త్వస్య స్వీకారాన్నిష్ప్రయోజకత్వ ఇత్యాశయేన। అతివ్యాప్తిప్రసక్తేరితి। అత్ర తాదాత్మ్యేన ధూమవ్యాపకాయోగోలకత్వచ్ఛిన్నత్వే ద
స్యవ్యాపకతాఘటకతాదాత్మ్యసంబంధేనాయోగోలకే ప్రతియోగిని సామానాధికరణ్యాభావాన్నాతివ్యాప్తిః। నచ ప్రతియోగితా
యాః ప్రతియోగిస్వరూపత్వమస్త్వయోగోలకచ్ఛిన్నాన్తః ప్రతియోగితాయాః చావినాస్వాయేన ధూమాభావవన్నిష్ఠాభేదప్రతియో

గతావచ్ఛేదకతయా నతాదృశాభావస్య లక్షణాఘటకత్వమితి వాచ్యం॥ తథా సతి ఘటాభావస్యాపి లక్షణాఘటకత్వే గౌరవం
తాదృశాభావస్య ప్రతియోగివృత్తిదర్శనాయాః సహైయవ్యాప్యత్వే ఏవం॥ తద్ధూమసాధ్యకవహ్నౌ తాదృశాభావస్య ప్రతియోగివృత్తిప్రద
ర్శనాత్ నచ తత్ర అయోగోలకవృత్తినిష్ఠప్రతియోగితాయాం అపి వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వమితి వాచ్యం॥ యాదృశధూమవృత్తి
రధికరణాద్వృత్తియవృత్తితద్ధూమసామాన్యపరత్వాత్॥ వస్తుతః అయోగోలకవృత్తిదస్యాతిరిక్తత్వస్వీకారాన్నోక్తదోషః॥ స్వీకారేణావసరణాత్
చేత్యాహ॥ ... లక్షణాంసమాప్తం॥ ॥ అథ వ్యతిరేకవ్యాప్తిప్రతిపాదకానాం వ్యతిరేకవ్యాప్తిలక్షణం నిరూపయతి॥ సాధ్యవ్యతిరేకి
వృత్తిత్వాభావ ఇతి॥ సాధ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవ్యాపకత్వమితి వాచ్యం॥ వహ్న్యభావవ్యాపకాభావప్రతియోగిత్వం ధూమాదావస్త్యేవ ప్రతియోగి
తత్త్వబ్రహ్మాయోగ్యవ్యతిరేకావచ్ఛేదకసంగత్యభావాత్ ప్రతియోగివృత్త్యధికరణప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిషయకత్వాదిత్యాశయః

ఖాప్రసిద్ధమిత్యలక్షణే వ్యాప్తేరసంగతిః। తత్రాపి ప్రమేయత్వేన గగనాభావమాదాయ లక్షణసమన్వయసంభవాన్న ప్రమే
యత్వస్య గురుత్వేన తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమితి వాచ్యం ప్రమేయత్వవ్యధికరణే వ్యాదేరున్మత్తప్రలపితత్వాపత్తేః
సధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తేః వహ్నిత్వేనాయుగ్రాంశేయ్య వహ్నిభిన్నవహ్న్యభావమాదాయ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా
దతః తత్ప్రతియోగితానతిరిక్తవృత్తితత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం గ్రాహ్యమితి తాదృశగ్రంథసంగతిర్వాచ్యం। తథా సత్యయోగోలకీ
౧౪ యవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవస్తుత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నస్య వహ్నిత్వేన అభావమాదాయాతివ్యాప్తేః ప్రమేయత్వేన గగనతద్భిన్నోభయాభా
వమాదాయ గ్రంథాసంగతేర్దుర్వారత్వాత్। ఏవంచ తాదృశాభావీయదీధితికృతామసామత ఏవేతి దిగిత్యాహుః। తదసత్
అతివ్యాప్తివారణే ధర్మస్వసమానాధికరణస్వనిరూపకాభావవద్వృత్తితావచ్ఛేదకసావచ్ఛేదకతాస్వప్రతియోగితాయా ఏవ

వివక్షితత్వేన తదభిప్రాయేణ తాదృశగ్రంథసంగతిరితి। నన్వత్ర జగదీశేనాంశతః ప్రతిబద్ధప్రతిబంధకాభావాతిప్రసంగో
దుర్వారః విపద్రవృత్త్యేన వహ్నిర్నాస్తీత్యాదేరపి వహ్నిమత్తాబుద్ధిప్రతిబద్ధతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వాభావవిషయకత్వసత్త్వాదితి చేన్న। వ
హ్నిమత్తాబుద్ధిప్రతిబద్ధతావచ్ఛేదకం హి వహ్నిత్వమాత్రావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వసంబంధావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వమాత్రావచ్ఛిన్నప్రకారతా
నిరూపితత్వాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వాదిరేవ వక్తవ్యం తథా చ ప్రవృత్తస్య ప్రతియోగ్యంశే ఆభాసాత్ప్రతియోగిత్వసంబం
ధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకత్వేన వహ్నిత్వమాత్రస్యేతి ప్రవృత్త్యేన వహ్నిర్నాస్తీత్యాదిబుద్ధేః ప్రతిబద్ధతావచ్ఛేదకతాభిన్నాక్రాం
తత్వాదితి। (ఆ)వశ్యకత్వాయం తర్కాలంకారమతేపి ప్రతిబద్ధప్రతిబంధకాభావః (అన్యథా) వహ్నిత్వేన మహానసీయవహ్నిర్నాస్తీ
త్యాదిబుద్ధేరపి ప్రతిబద్ధతావచ్ఛేదకాక్రాంతతాపత్తేరితి సర్వం సమంజసం। (అథ) తాదృశాభావనిరాకరణాయ యదుక్తం సర్వత్ర-

త్రితయాత్యంతాల్లైఖ్యస్యావచ్ఛేదకత్వాభావసత్కం యత్తత్స్వప్రకృతే పితుల్యతాపత్తిరయోగ్యాంశే ఉపలక్షణవిధయా భానాసంభవాచ్చ
నచప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకాన్యస్యైవ ఉపలక్షణవిధయా భానం సిద్ధాంతవిరుద్ధమితి వాచ్యం। తథాపి పూర్వో
క్తదూషణాంతరసత్వాత్ ద్రవ్యత్వావృత్తిత్వగ్రహకాలే జాయమానాయాస్తాదృశప్రతీతేరవచ్ఛేదకత్వావగాహిత్వాదితి చేన్న। ద్రవ్య
౧౫ త్వే అనవచ్ఛేదకత్వగ్రహదశాయాం జాయమానాయాస్తాదృశప్రతీతేరవచ్ఛేదకత్వానవగాహిత్వేన ద్రవ్యత్వవైశిష్ట్యమాత్రవిష
యత్వావశ్యకత్వేన సర్వత్ర తథాత్వస్వీకారేణాసామంజస్యాం ద్రవ్యత్వే అక్లృప్తస్యవస్తుమాత్రవృత్తిప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య కల్పనమితి ద్రవ్యత్వే
అవచ్ఛేదకతావిసిద్ధేః కాలికసంబంధేన తాదృశవిషయత్వాత్వాదివిశిష్టసంయోగాదిధ్వంసేనేతి। నన్వత్ర ప్రతియోగ్యంశే భావత్వనివేశాత్
ధ్వంసమత్యంతాభావం చాదాయ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమసంగతమితి చేదత్ర కేచిత్ చతుర్థకల్పే ప్రకృతే కించిద్విశిష్టస్యాభావ

తత్త్వాదేః తత్ప్రతియోగితానిరూపకతత్కాభావవద్వృత్తితావచ్ఛేదకతత్ప్రతియోగితాసమానాధికరణం యత్తదన్యతత్ప్రతియోగితా-
వచ్ఛేదకత్వాభావేన తదాశ్రయాభావమాదాయాతివ్యాప్త్యభావే నైతద్వృత్త్యభావత్వస్యానివేశేన ఉక్తగ్రంథసంగతిరితి ॥ న నైతత్త్వ-
ప్త్యభావపదేన భావభిన్నత్వస్యావివక్షోద్ఘటత్వాభావవాన్ నైయత్వాదిత్యత్ర ఘటత్వరూపాభావస్యాపి లక్షణాఘటకతయా
తదీయవ్యవిషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావనిష్ఠప్రతియోగితాశ్రయవత్త్వగ్రహవిరోధితానియామకవిషయ-
తాసంబంధేన తన్నిరూపకాభావవజ్జ్ఞాననిరూపితస్వావచ్ఛేదకస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతావద్ధర్మభిన్నం యద్విష-
యతాసంబంధేన ఘటత్వాభావత్వం తదాశ్రయసమానాధికరణ్యమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగినిభావ-
త్వనివేశనమావశ్యకమితి వాచ్యం ॥ అభావత్వనివేశేపి భావభిన్నత్వస్యావ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపే అవశ్యం నివేశ్యత్వేన గౌరవాద్భా-

గదా। టీ। పెం రు:

వర్త్తమానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నత్వమాత్రస్యైవ లక్షణఘటకత్వేన ఘటత్వరూపాంశాభావమాదాయ ఉక్తదోషవారణే సంభవేన వర్త్తమానత్వ
నివేశనైరర్థక్యాపత్తేరసంగతేః॥ తథా సతి లఘుసమనియతేతి॥ నను కంబుగ్రీవాదిమాన్ ఘట ఇత్యాదౌ విషయితయా సాధ్యతా
వచ్ఛేదకవిశిష్టజ్ఞానాభావస్యాప్రసిద్ధ్యా నావ్యాప్తిః న హి ఘటత్వావచ్ఛేదకత్వం సంభవతి। తద్విషయకసాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయక
౧౬ జ్ఞానవతి తదసత్త్వప్రసంగాత్। న చ ప్రమేయత్వవిశిష్టాత్మత్వసాధ్యకే ఈశ్వరత్వహేతౌ విషయతయా సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట
జ్ఞానాభావస్య ఈశ్వరే హేతుమత్యసత్త్వేన వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య చాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరితి వాచ్యం। ప్రమేయత్వత్వమాత్ర
విషయకజ్ఞానత్వప్రమేయత్వమాత్రవిషయకజ్ఞానవృత్త్యన్యతరత్వవిశిష్టస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణాభావస్యైవ ప్రసిద్ధేః న చ ప్రమే
యత్వవిశిష్టస్యాత్మత్వసాధ్యకే ఈశ్వరత్వహేతౌ విషయతయా తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావస్య లఘుగౌరవఘటకతయా వ్యధిక

రణోధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాంతివ్యాప్తిరితి సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యానివే
శనీయత్వయాం। గురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకే అప్రసిద్ధిసంగతేః। వస్తుత్రాన్నైవమాభాసోపతరతిసంయోగాదిసంబంధేన గురుధర్మావచ్ఛి
న్నసాధ్యకే విషయితయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టస్యజ్ఞానస్య సంయోగేనాభావస్యకేవలాన్వయితయాం తదీయప్రతియో
గితాయాం ఘటత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వసంభవాత్తదవచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధేరనాయాసేన సాధ్యతాభ్యతి। స్థలాంతరే అతివ్యాప్తిస్తుపూ
ర్వలక్షణాంతరయోరేవవ్యాప్తిరితి నకల్పితత్వాలాభాలంవసరః ‒‒ః స్వాయిత్యాదిః। అత్ర సిద్ధాంయత్వేన విశేష్యాంత్యః నధకాధికసం
బంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాన్యాభావే కాలికసంబంధేన సాధ్యకాలత్వాదిరూపద్వైశికవిశేషణతాసంబంధేన సాధ్యరూప
ప్రతియోగితాశ్రయవత్త్వజ్ఞానప్రతిదైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసాధ్యాభావవత్త్వజ్ఞానస్యకాలిక

సంబంధేన విరోధితయా తేన సంబంధేన హేతువ్యధికరణం వృత్తిసాధ్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యావచ్ఛేదకే సత్త్వా
దవ్యాప్తిరితి తన్నివేశ ఇతి వాచ్యం। సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వాత్। ఏవం చ ప్రతియోగితా
శ్రయావగాహిత్వనివేశప్రయోజనాభావాదితి। నచ యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకజ్ఞానసామాన్యం నివర్తనీ-
౧౭ యం। అన్యథా ఆకాశాభావాభావత్వరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకాకాశత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకసమూహా-
లంబనం ప్రతి దైశికవిశిష్టయుతయా సాధ్యాభావజ్ఞానస్యావిరోధితయా అవ్యాప్తిః। తదభావవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకఘ
టత్వప్రకారకఘటత్వప్రకారకజ్ఞానసామాన్యం తద్గతఘటవానితి జ్ఞానం ప్రతి ఘటత్వేన వన్నిష్ఠాభావజ్ఞానస్యావిరోధిత్వమితి ప్ర
తియోగితాశ్రయావగాహిత్వనివేశనమావశ్యకమితి వాచ్యం। ఏవమపి ఘటత్వేన వన్నిష్ఠావగాహి ఘటవానిత్యాకారకజ్ఞాన-

నిష్ఠనిరూపితానాం తద్గతత్వం యా తద్వైశిష్ట్యాత్తదవచ్ఛిన్నత్వమనుపదం వక్ష్యామః ఏతన్మాత్రావచ్ఛిన్నేతి నను సా ధృతావచ్ఛేదకసంబంధేన సా

ధృతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకజ్ఞానసామాన్యవిరోధిత్వే వైశిష్ట్యమాత్రపదార్థనిక్షేపణప్రసంగ ఇతి చేదేవం ఉజ్జ్ఞానసామాన్యేనవ

శేషధర్మ్యవిషయకజ్ఞాన నిష్ప్రకారకస్యాపి చాప్రతిబధ్యతయా ధర్మివిషయకతాఖ్యానావశ్యకత్వాదినా నవైశిష్ట్యత్రివ్యాం నవైశాంత్సామా

న్యపదార్థస్యచ నవైశిష్ట్యప్రవేశావకాశః నవమాత్రపదార్థనిక్షేపణ [illegible] మాలంబన ప్రత్యేనారియనాం మాన్యపదార్థనివే

శ ఆవశ్యక ఇతి వాచ్యం యా సా ధృతావచ్ఛేదకాతిరిక్తధర్మావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యత్వస్య నివేశనీయత్వాదిన్నను సా ధృతావచ్ఛేదకా

వచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వవిశిష్టావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకస్య నిష్ప్రకారతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రాప్త

కరణాం వృత్తిత్వంనివేశనీయం యతావత్త్రివగగనాభావాభావ లాఘవచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వవిశిష్టప్రకారతావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతాయా

ఆకాశత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతాభిన్నత్వేన సద్వైశిష్ట్యవిశేషణతాసంబంధస్య విరోధిత్వనియామకత్వసంభవాత్।ఏవం చ
౪౯ మాత్రపదార్థస్య సమవాయాలంబనత్వాపత్తేః విశేషణాస్యనవేశప్రసంగః॥ ఏవం ప్రతియోగిమత్తాజ్ఞానస్య విరోధితాయామపి
వ్యాప్యాపియోగ్యత్వశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వవిశిష్టావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతావశేన నిరుక్తరీత్యా సకలదోషవారణే
౧౮ సంభవాత్ లవత్వం ప్రయాసవైఫల్యమితి చేత్ । పరం తు విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలే తదవచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వేన ప్రతిబధ్య
తావచ్ఛేదకత్వే భావాభావసంగతిః।యదివిశిష్టఘటకపదార్థవిషయితానిరూప్యనిరూపకభావాపన్నవిషయతాత్వేన వశ్యతన్ని
రూపితవిషయితాత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయితాప్రవేశ్యతే తదా ఏకోక్తిభంగప్రసంగ ఇతి ధ్యేయం। సాధ్యతావచ్ఛేదకప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకాతిరిక్తేతి। అనువృత్త్యాఘటవానితిజ్ఞానస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకృతప్రతియోగితావచ్ఛేదకాతిరిక్తానవచ్ఛి

స్వప్రకారతాం కత్వాం నసంభవతి తస్యా ఘటత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్ సాధృతావచ్ఛేదకప్రకృతప్రతియోగితావచ్ఛేదకయోరైక్యాత్ తద్భావవన్నిష్ఠే
నఘటత్వాభావస్యలక్షణఘటకతయా నిర్ద్రవ్యభావనప్రకశవైయధికరణ్యమితి చేన్న విషయితయా వహ్నిత్వవిశిష్టస్య వహ్నిత్వేనాభావ
మాదాయ తత్సంబంధస్యాపి చ జ్ఞానవానాత్మేత్యాదిత్యాదౌ కాలికేన జ్ఞానత్వవిశిష్టస్య జ్ఞానత్వేనాభావస్య గుణవాన్ ద్రవ్యత్వా
దిత్యాదౌ విషయితయా గుణత్వవిశిష్టాభావస్య చ ప్రతియోగితాయా అన్యవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిరితి చేన్న ధృతావచ్ఛేదకతాఘటక
సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానివేశేన వహ్నిసాధ్యకేధ్రూమాభావవారణాయ తత్సాధ్యపదవైయర్థ్యమితి వాచ్యం లక్షణాంతరే సమవా
యసిత్వావతస్సమవాయేన వహ్నిత్వవతస్సాధ్యత్వే విపరీతసంబంధేన సమవాయేన సంయుక్తవహ్నిత్వోభయావచ్ఛిన్నాభావవార
ణాయ తదానవశ్యకత్వే తస్సాధ్యమాత్రనిష్ఠత్వస్య తదర్థత్వే లసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః ప్ర

గదా. టి. మైరు:

వేరయుక్తాంశయాంశ్చ వృత్తిత్వాంతు నాంతరీక్షిప్తతం। సర్వత్ర వృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావప్రసంగాదాయత్తైవేతి। నన్వేతద్రూపేణాపి సాధ్యే విశిష్టాభావస్య
వ్యాప్యవృత్తిత్వాభావాదుభయాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదక-
తాంతాప్యభావావ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావావశ్యకత్వేతి చేన్న। కాలికసమవాయాభ్యాం। ముఖ్యాభావసియసత్త్వవన్నిత్వవిశిష్ట
౧౯ సాధ్యకే ద్రవ్యత్వవాంకాలియసత్త్వనవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య సామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదక
తావిశిష్టస్య సత్త్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం నివేశనీయత్వత యాఽభ్యుపయాభావస్య లక్షణఘటకత్వేపి ననువృత్తి-
ర్యుల లక్షణే వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రామాణికత్వే సామానాధికరణ్యే వృత్తిత్వే వైయర్థ్యాపత్తిః తత్ర వ్యధికరణధర్మావ
చ్ఛిన్నాభావస్యావశ్యకత్వాం సత్త్వే తల్లక్షణఘటితస్య ప్రామాణికత్వే సాధ్యాభావనివేశవైయర్థ్యాపత్తేః తల్లక్షణఘటితస్యావశ్యకత్వా

మితిచేన్న । లఘుభూతసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాశ్రయదశాపేక్షయా తాదృశసా-
ధ్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాశ్రయస్య విలక్షణత్వేనాఖండాభావఘటకతయా సాధ్యనివేశసా-
ర్థక్యాన్ముచితత్వాత్ సామానాధికరణ్యేనైతస్యాపి సార్థక్యం సంభవతీతి వాచ్యం । సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వస్య అన-
వచ్ఛేదకత్వాపేక్షయా విలక్షణత్వేపి సమనియతాభావైక్యమతే వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యాప్రామాణికత్వేన సామా-
నాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వాఽనవచ్ఛేదకత్వయోరాపన్నతాదాత్మ్యాదేవసత్త్వేన తయోరైక్యాత్ సాధ్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-
త్వస్య మహానసీయవహ్నిత్వాదావసత్త్వేన తదభావస్య ఘటత్వాదావపి సత్త్వేన కేవలతాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-
త్వాభావస్య వహ్నిత్వాదావపి సత్త్వేన తయోర్విలక్షణత్వాదిదం తు చింత్యం తయోరైక్యేఽపి సామానాధికరణ్యేన అనవచ్ఛే-

దకత్వతావచ్ఛిన్నే కేవలాంవచ్ఛేదకత్వతత్త్వావచ్ఛిన్నస్య నఘటకత్వం సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాప్రసఙ్గయోః
తదఘటితధర్మపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వస్య విలక్షణతయా తద్ఘటితధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వాదిదం తు బోధ్యం॥
సామానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వమిత్యస్య సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వోభయసంబన్ధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాభావో వాచ్యః। తత్తద్వ్యధి
౨౦ కరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావానఙ్గీకృత్య స్పష్టమేవ అవచ్ఛేదకత్వమాత్రస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వోపపత్త్యా సామానాధికరణ్యస్య ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వే మానాభావాత్ ద్వయసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధేః। సాధ్యాభావఘటితత్వేనైవం సంభవతీ
తి వైషమ్యాపత్తేరిత్యస్య అవ్యావర్తకత్వమద్గ్రహ ఇతి తు తత్త్వం। ప్రాచీనాస్తు పునస్సరణోక్తం పరవాదితి॥ యద్వా స్వప్రతియో
గితావచ్ఛేదకయా స్వప్రతియోగితాసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకతాశాలిజ్ఞానావచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలిజ్ఞానం ప్రతీయత్వాన

సంబంధేన స్వప్రకారకజ్ఞానవిరోధితేన సంబంధేన హేత్వధికరణే వృత్తిత్వానుసరణే గౌరవాదిత్యర్థః ॥ ఇదంతు చింత్యం ॥ నిరు-
క్తప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకప్రకారతానవచ్ఛేదకస్య తత్తత్సంబంధపరిచాయకతయా గౌరవాభావాత్ । నతు గగనత్వఘట-
త్వపటత్వాదీనాం ఘటత్వవ్యాపకత్వాపత్తిరితి ॥ (శ్రీ) ఆశయః ॥ నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య సమానాధికర-
ణవృత్తిత్వాభావయోః సంబంధేన హేతువన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్య సమానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకం సాధ్యతావచ్ఛేదక-
మితి నామస్య తు మాననివేశాన్ గౌరవం తథా వస్తులఘుత్వాత్ ఘటకత్వమితి ॥ ఏకమాత్రవృత్తీతి ॥ (శ్రీ) నైతద్రూపావచ్ఛిన్నైతద్రూపసాధ్యత్వా-
దావ ఏతద్రూపావచ్ఛిన్నైతద్రూపసాధ్యత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాదిత్యేవ ఘటత్వ-
నైతద్రూపావచ్ఛిన్నాభావస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకఘటత్వావచ్ఛిన్నవ్యధికరణస్వప్రతియోగి-

తయోరన్యద్వనిష్ఠాయాః ప్రసిద్ధ్యా న పూర్వలక్షణే ప్రసిద్ధిః ఏతదవచ్ఛేదకరూపవత్త్వేన రూపవాన్నాస్తీతి ప్రతీతినిరూపితాయాః ఏతద్రూప
తత్త్వావచ్ఛిన్నరూపనిష్ఠప్రతియోగితాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వ తత్త్వావచ్ఛిన్నవృత్తికరూపస్యాప్రమాత్వమితి సత్త్వేన రూప
వాన్నాస్తి ఇతి ప్రతీత్యాదావవ్యాప్తిరతః ప్రకారతాయాం ప్రతియోగినిష్ఠత్వస్యావశ్యకతయా ప్రకృతప్రసిద్ధిదుర్వారత్వే ప్రతివి-
౨౧ భావవృత్తితద్భావవద్రూపవత్త్వేన తద్రూపవాన్ తద్రూపవదేతదయం నాస్తీతి ప్రతీతినిరూపితాన్యోన్యాభావీయప్రతియోగితాసంబం
ధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకతద్రూపతాత్పర్యకయోర్వ్యాప్తిం బుద్ధ్వా వ్యావృత్తాన్నాధికరణత్వస్య హేతుమతి సత్త్వేన సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగి
తాయాః ప్రసిద్ధిసంభవతీతి చేన్న। వహ్నిత్వేన మహానసీయవహ్నిషు తేషాం న్యూనతరాభావమాదాయ వ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతా
వచ్ఛేదకనిష్ఠత్వస్య ప్రతియోగితాయాం మహానసీయవహ్న్యభావీయప్రతియోగితామాదాయ ప్రసిద్ధేరసంభవాత్। అత్ర వాచ్యావిశి

ష్ఠలక్షణస్యైవోభయాంశాభావమాదాయ దోషాత్ తత్త్వవృత్తిత్వాభావాన్ తేన సమానాధికరణమిత్యభిప్రాయః॥ ఇతి చక్రవర్తిలక్షణం॥
విశిష్టాభావాభావే విశేషణవిశేష్యసంబంధాభావరూపత్వాదివన్నిమానస్యామాదిత్యాపాదితా తత్ప్రవృత్తిత్వాభావమాదాయ లక్షణసమన్వ-
యేఽపి విశిష్టాభావాదేః సాధ్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే ఏకవృత్తిసాధ్యకేఽవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయైవ లక్షణసమన్వయః॥
న్వయః విశిష్టసత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ లక్షణసమన్వయేఽపి వ్యాప్తిబాధకానితా-
ప్రత్యభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వేన అతివ్యాప్తిః। తథ విశిష్టసత్తాయాం గుణాన్యవృత్తిత్వసంగేః గుణాన్యవృత్త్యభావమాదాయై-
వనాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। గుణాన్యవృత్తివిశిష్టాన్యస్యాపగమాత్। అన్యథా ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టవాచ్యత్వాదేః పటావృత్తితయా పటా-
వృత్తితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావమాదాయైవ లక్షణసమన్వయసంభవాత్ ప్రతియోగ్యవృత్తిత్వోక్తిగ్రంథాసంగతిః। అపసిద్ధాంతాచ్చ॥

గదాధరీ మెరు: –

సచ విశేషణ విశేష్య సంబంధ ద్విత్వాదిసామాన్య తత్ర సాధ్యత్వమితి మతాభిప్రాయేణేదం । తథాచ విశిష్టాభావస్య సాధ్యప్రతియోగిక
తయా నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం । తత్ర సతి సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టాని విశేష్యవైయధికరణ్యాత్ తల్లక్షణ ఘటక ధర్మాభావ విశిష్ట సత్త్వ వాచ్యా
త్వాదిరూపాయాం ప్రవృత్త్యప్రవృత్తి సత్త్వ ప్రవృత్తి సత్త్వ తదభావస్య సాధ్యప్రతియోగికస్య సాధ్యసామానాధికరణ్యాత్ తయోరభావ వ్యాప్తి విర
౨౨ పాదిత ఇతి దిక్ ॥ ఇదానీం ప్రథమం ప్రాగల్భ్య లక్షణం ॥ అధికరణ వృత్తిత్వాభావవద్వృత్తిత్వం వ్యాప్యమితి ॥ స్వావచ్ఛేదక సంబంధా
వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకేషు తద్భావాభావ పదార్థయోరభావ తద్భావ సాధ్యాభావస్య ఘటతద్భావస్య సాధ్యవత్త్వగ్రహం
విరోధితా నియామక సంబంధేన సాధ్యాధికరణ వృత్తిమత్త్వయా వృత్తికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య వల
క్షణ ఘటకత్వేనాతివ్యాప్తిః సదృశ విశేషణతయా సాధ్యాధికరణ నిరవచ్ఛిన్నత్వాన్న ప్రవేశనీయం తథాచ ఘటత్వాభావ–

రూపసాధ్యాభావవన్నిష్ఠాధికరణత్వాభావాన్ నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిమత్త్వయా కాలికసంబంధేన తత్ప్రమాయాం సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతి
బంధకత్వసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తదా సతి అభావసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేః। నిరుక్తసాధ్యకాలత్వావచ్ఛిన్నాభావవ్యా
ప్తేశ్చైకాలికసంబంధావగాహిజ్ఞానస్య సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వాభావాత్। దైశికవిశేషణతయా [illegible]త్వేన నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిమ
త్త్వస్యేతి త్వైవం। స్వీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవత్తాజ్ఞానవిరోధితానియామకసంబంధేన ప్రమాతుమద్య
త్వే దైశికవిశేషణతయా నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వవిశిష్టస్య నిరుక్తరూపావిరోధితానియామకప్రమాసామాన్యే ఇతి వివక్షి
తే ద్వావాభావసాధారణవిశేషణాంతానుప్రవేశే అభావసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిః। కించ ఘటత్వాభావా
త్మకసాధ్యాభావవద్ఘటసమానకాలవిశిష్టానవచ్ఛిన్నవృత్తిమత్త్వం తత్ర ఘటరూపదేశావచ్ఛేదేన తదభావసత్త్వాపి సత్త్వాత్ప్రసక్త

గదా॥టీ. మేరుః

యోఽదాతు న తథా। తత్ర ఘటావచ్ఛేదేన తదభావాసత్త్వాత్। అవచ్ఛేద్యాధికరణసంబంధేనైవావచ్ఛేదకతావత్త్వాద్ఘటత్వ
భావాత్మకసాధ్యాభావస్యాప్రసిద్ధ్యయోగాదా నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వయోర్నాతివ్యాప్తిః నచ దైశికసంబంధావచ్ఛిన్నగగనాభావా
భావవతి సాధ్యకస్యాభావాఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ గగనావచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యసత్త్వేన తస్య సిద్ధత్వాత్॥ ఇతి
౨౨ ద్వితీయస్యం ప్రగల్భలక్షణం॥ స్వసాధ్యసంబంధస్య సంబంధివిధయా లక్షణే ఘటకస్య పదావశ్యకత్వాత్ తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్వానవచ్ఛిన్నవలోస్వాయి నివృత్తిః ఇత్యాదీనాం వ్యావర్తనం ప్రసిద్ధిరిత్యుక్తం॥ నను వాచ్యత్వేన
వాచ్యత్వాభావప్రతియోగిత్వాభావస్యైవ ప్రసిద్ధిరితి చేన్న। తాదృశాభావప్రతియోగితాయాః వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాత్ తాదృశావచ్ఛేదకతా
యాం వా త్రిషు పర్యాప్తత్వాత్ స్వీకర్తవ్యం తథాచ పర్యాప్తినివేశేన అథవా సాధ్యవత్త్వ నిష్ఠప్రతియోగితాయా నవ్వేశేనాప్రసిద్ధి

కథనం సంగతమేవ । వయం తు వాచ్యవృత్తిత్వేనోభయాభావస్తు వాచ్యవృత్తిత్వేన ద్విత్వాభావ ఇత్యస్వరూప ఇతి॥ న చ స్వసాధ్యనిష్ఠప్రతి
యోగితాకత్వమితి । విషయతాపర్యాప్త్యభావవివక్షణాదితి । ఇదం చ విశేషణతయా యాదృశయాదృశవిశిష్టస్య భానం తద్ఘ
టకేషు సర్వేషు ప్రకారతాయాః పర్యాప్తిరిత్యభిప్రాయేణ । న చ విశిష్టఘటకతత్తత్పదార్థేషు తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాయాః
ప్రత్యేకపర్యాప్తతయా కథమయమభిప్రాయ ఇతి వాచ్యం॥ తత్తద్విషయతాత్వేన ప్రత్యేకం పర్యాప్తత్వేపి విశేష్యతానిరూపిత-
ప్రకారతాత్వేన పర్యాప్తివిశిష్టాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా ఇవ సంభవాత్॥ న చాత్ర మానం నాస్తీతి వాచ్యం॥ ఘటాక
శ్యాన్యత్వవిశిష్టసత్తావానుపలక్షితసత్తావానితి బుద్ధ్యోర్వైలక్షణ్యాద్ఘటం ఉపలక్షితజ్ఞానీయప్రకారతాయాః కేవలవిశేష్య
పర్యాప్తత్వస్య విశిష్టజ్ఞానీయప్రకారతాయాః విశిష్టపర్యాప్తత్వస్యావశ్యకత్వాత్॥ అథవా ఉభయమానద్రూపోభయావృత్తి పర్యాప్త్యభావ

కణాం।వి।వేంకట:

విపక్షాయాం అసంభవేపి స్వరూపసంబంధేన తాదృశవిషయతాశూన్యత్వవివక్షణే కా క్షతిరితి చేన్న విశిష్టం హి విశేష్య-
విశేషణాభ్యామనతిరిక్తం, తథాచ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావవద్వృత్తిత్వఘటకసకలపదార్థానామేవ ప్రత్యేకం ప్రతిబంధకజ్ఞా-
నీయ విషయతావత్త్వేన ఉపస్థాపనాత్ప్రకృతానుమితిసామాన్యపరమితి చ న స్వానుమితినిష్ఠప్రతిబధ్యతైవ నివేశ్యతే వహ్నిమా-
౨౪ నాగవిషయాఽవలంబనవ్యాప్తిస్తు సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వవిషయితాశూన్యత్వేన వేశ్యాదేవ న చ యత్ర సాధ్యాభావవదవృత్తిధూ-
మకాలీనపర్వతో వహ్నిమానిత్యనుమితిస్తత్సాక్ష్యం ఘటత్వేన వహ్న్యభావవద్వృత్తిధూమకాలీనపర్వతో వహ్న్యభావవానితి బాధ-
గ్రహం ప్రతిబంధకత్వస్య సత్త్వాత్తాదృశప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టవిషయతాత్వస్య ధూమనిష్ఠఘటత్వావచ్ఛిన్నవ-
హ్న్యభావవద్వృత్తిత్వేన తత్త్వాదవ్యాప్తిరితి వాచ్యం, సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వవిషయితాత్వేన తత్త్వాత్ప్రకృతతాదృశవిషయతాత్వస్య ప్ప

తదకుంఠాన్యత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాదితి చేన్న యాం పక్షస్థలేనుమితిస్తత్ర పక్షాన్యతరవిషయిన్యేవ సాధ్యప్రసిద్ధిరిత్యుక్తాం పక్షస్థలేనిరు
క్తానుమిత్యప్రసిద్ధేః స చ తత్పక్షతే పితాం పక్షస్థలే అనుమితిత్వవ్యాపకప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వస్య హేతునిష్ఠసాం
ధ్యాభావవద్వృత్తిత్వవిషయితాంశయాం సత్వాదవ్యాప్తిస్స్యాదితి సాధ్యపక్షస్థలే మానాభావాదితి వక్తవ్యత్వాదితి వాచ్యం ఉక్తాను
మిత్యపలాపస్య మతద్వయసిద్ధత్వేపి యత్ర వహ్నిసామాన్యాభావవద్వృత్తిధూమవిషయిణ్యేవ అనుమితిప్రసిద్ధా తాం పక్షస్థలే నిరు
క్తాన్యతరవిషయితాశూన్యప్రతీత్యప్రసిద్ధ్యా వ్యాప్తిః॥ అస్మన్మతే తాం పక్షానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వస్య ధూమనిష్ఠవ
హ్నికరణాధర్మావచ్ఛిన్నాభావవద్వృత్తిత్వవిషయితాంశయాం మసత్వేన అవ్యాప్తివిరహాత్॥ వస్తుతస్తు అనుమితత్వవ్యాపకప్రతిబధ్య
తాంశయాం పక్షస్యాపి సిద్ధాన్యతరవిషయితా సమవచ్ఛిన్నత్వేన నివేశనసంభవాపి దోషతిరితి దిక్॥ పరం తు పూర్వపక్షేపి యథాన్నివేశయి

గదాధరి। మెరు:

మం శక్యత్వేన వ్యాపకత్వస్య నిష్ఫలత్వమితి విభావనీయం॥ ననుక్తా సమూహాలంబనమాదాయ దోషవారణీయ ప్రతిబధ్యతా
యాం అనుమితిత్వావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యమితి చేన్న। వ్యాప్తిబాధజ్ఞానప్రతిబధ్యతాయాం వ్యాప్తిబాధజ్ఞానవిశిష్టోత్పన్నస్యైవ వక్తవ్యతయా॥ అ
నుమితిత్వనివేశాసంభవాత్ పాంతాంతల స్వరూపాసిద్ధ్యాదీతిల ననుధూమవాంభావవాన్ పర్వత ఇత్యాదిస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానప్రతిబధ్యతా
యాః న వహ్నిలింగకతాసాధ్యకానుమితిసామాన్యవృత్తిత్వం ధూమలింగకవహ్నిసాధ్యకానుమితిత్వస్య వహ్నిమద్ద్రవ్యమితి సాధారణత్వాత్॥
౨౫ న చ స్వలింగకత్వప్రకృతపక్షవిషయకపరామర్శస్య వ్యాప్తిబాధజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వేనోపపత్తౌ పక్షవిషయ
కత్వానివేశస్య పరామర్శవిశేషణత్వే ప్రయోజనాభావాత్। న చ స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానస్యాపి తదవచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకం ధూమవాంభావ
వాన్ పర్వత ఇతి జ్ఞానానంతరం వహ్నివ్యాప్యధూమవద్ద్రవ్యమితి పరామర్శసత్త్వే వహ్నిమద్ద్రవ్యమిత్యనుమిత్యుత్పాదనవ్యాప్తిబాధా

దితిచేన్న। లాఘవాద్ధర్మితావచ్ఛేదకప్రత్యాసత్త్యైవ స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకత్వకల్పనేన తత్ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకకోటౌ వ్యా
ప్తివిశిష్టహేతువిషయకజ్ఞానవిశిష్టస్యైవ నివేశనీయత్వాత్। అనసవ్యభిచారజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకసల్లింగకత్వస్య లింగవిశేష్య
కవ్యభిచారజ్ఞానవిశిష్టాన్యత్వస్యైవ వాచ్యతయా స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్య తద్భిన్నత్వేన తస్య ధూమధర్మికవ్యభిచా
రజ్ఞానవిశిష్టాన్యాయాం ధూమాభావప్రకారకజ్ఞానోత్తరలింగవిధేయకానుమితౌ సత్త్వేన వ్యాప్యవ్యాపకభావానుపపత్తిరితి వాచ్యం। కేవ
లాన్వయిసాధ్యకే సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వజ్ఞానాసంభవేన లక్షణాగమే తద్విశిష్టాన్యత్వస్య నివేశసంభవాదసత్త్వాత్ తల్లింగకత్వరూపధర్మేణ
విశిష్టత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్। తథా చ తన్మాత్రలింగకత్వం తేన వ్యభిచారజ్ఞానానంతరం లింగద్వయావగాహిపరామర్శజన్యానుమితౌ న
వ్యాపకత్వభంగః। ఇత్థం చ ధూమాభావవాన్ పర్వత ఇతి జ్ఞానోత్తరం ధూమమాత్రలింగకపరామర్శాధీనానుమిత్యనుత్పత్త్యా

గదా। టీ। మెరు:

ప్రకృతలింగకానుమితిత్వస్య స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానప్రతిబధ్యతాయాం సత్వేనాసంభవ ఇత్యాశయేన షష్ఠ్యా చార్థ్యప్రధానికనాతిల। ఆదిప
దేనసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వాదేః పరిగ్రహః। సంసర్గతాఘటితత్వాచ్చస్వనిరూపకత్వస్వనిరూపకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశాలిత్వవ్యచ్ఛిన్ననిరూపకతా
కతాకస్వభిన్నసంసర్గతానిరూపకత్వ ఏతదుభయసంబంధేన తాదృశసంసర్గతావిశిష్టాన్యత్వం। ద్వితీయస్య సంబంధైకదేశనైవవాయత్వం తద్
౨౬ త్వసంసర్గతావిశిష్టాన్యత్వం తత్త్వాల। తత్ర చ స్వనిరూపకప్రకారతానిష్ఠనిరూపకతానివేశేసాధ్యాంశే తత్సమానధర్మసంసర్గతానిరూ
పకసాధ్యనిష్ఠప్రకారతామాదాయాభావనిష్ఠవిషయితాయాః సంగ్రహసంభవాదితి। నిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మనివేశస్యాన్యత్వనివేశాత్తాత్పర్య
త్వకసంసర్గతామాదాయ నాప్రసిద్ధిః। ఇతి దిక్। అర్థస్తు నిహేతుసమానాధికరణాభావయోర్వహ్నిత్వప్రవచ్ఛిన్నాభావత్వం వహ్న్యభావాయచ్ఛ
వహ్నిత్వేన తాదృశతద్వ్యధికరణాభావః తన్నిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వత్వవిశిష్టవహ్నిసామాన్యాభావి

య్యప్రతియోగితాత్మకసంబంధమాదాయాసంభవవారణశ్చేయ్యం తద్ధర్మ్మపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకత్వవిశిష్టసంబంధః। తద్ధ
ర్మ్మపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకత్వత్వవిశిష్టసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానిరూపకతావచ్ఛేదకతాయాం ?వేశ్యమితి ॥ ఇతి విశా
రదలక్షణాం సంక్షా[?] ॥ ఉతా దృష్టాంభావస్యాప్రామాణికత్వేపి లక్షణఘటకత్వాసంభవ ఇతి న సు సంసర్గేణ సాధ్యవ్యా
పకతాఘటకత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవన్నిష్ఠాభావీయ్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః యేనయేన సం
బంధేన సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వం తత్త్వం। తథా చ సంయోగేన ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నస్య సాధ్యత్వేపి ప్రమేయనిష్ఠప్రతియో
గితాయాం ప్రమేయత్వసంయోగసంబంధేన సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ సంయోగేనాపి తస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదక
త్వాసంభవ ఇతి చేన్న। విషయితాసంబంధేన సాధ్యకత్వజ్ఞానత్వాదిప్రాం తు సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణాభావ

ఘటితవ్యాపకతాప్రసిద్ధ్యా వ్యాప్తివారణాయ సాధ్యవన్నిష్ఠాభావీయప్రతియోగితాసామాన్యే యద్ధర్మసామానాధికరణ్యవిశిష్ట-
యద్ధర్మావచ్ఛేద్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవ్యాప్యత్వాభావస్తద్ధర్మవత్త్వరూపసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాని వేశనీయం। యద్ధ-
ర్మసామానాధికరణ్యంచ వ్యాపకతాఘటకసంబంధేన తథాచ సంయోగేన ప్రమేయత్వస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాభావాన్న సంయోగేన
ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నస్య లక్షణాఘటకమిత్యాశయాత్ ॥ ప్రతియోగివ్యధికరణాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యనిరూపకతాధికరణఘటి-
౧౨ తలక్షణస్యనిష్ఠ[illegible]ధర్మసామా[illegible]దిత్యనుతాదాత్మ్యేన ప్రమేయసాధ్యకే సమవాయిత్వాదినా ప్రమేయావచ్ఛేదీయప్రమేయని-
ష్ఠప్రతియోగితాయాః స్వపదేనోపాదానం న సంభవతి । స్వసామానాధికరణ్యభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధేః ॥ ప్రమేయవ-
ద్భేదాభావాత్ । న చ సమవాయిత్వేన ప్రమేయత్వవిశిష్టవిశిష్టవద్భేదస్యాప్రసిద్ధ్యా తదీయావచ్ఛేదకతాయా ఏవ స్వసమానాధిక-

రణీయాః ప్రసిద్ధ్యా నావ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ సమవాయిత్వాదినా వాచ్యత్వవద్భేదోపి ద్రష్టవ్య ఇతి మిశ్రోక్తావృథక్కరణధర్మావచ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకతాకభేదసత్త్వేపి వృథక్కరణధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాకభేదస్య సిద్ధాంతవిరుద్ధత్వాత్॥ కించ తాదాత్మ్యేన ఘటాదిసా
ధ్యకే వ్యాప్తిః॥ ఘటనిష్ఠప్రతియోగితానిరూపకతాం న సమవాయేన స్వరూపతో భానయోః ఘటత్వాదిరవచ్ఛేదకస్య సంభవేన సం
బంధఘటాదిస్తాదాత్మ్యేనావచ్ఛేదకత్వేన ప్రతియోగివృథక్కరణీభావాప్రసిద్ధేః॥ కించాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వవి
శిష్టాదిసంబంధేన సాధ్యతాయామవ్యాప్తిః। తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య చా
ప్రసిద్ధేః॥ కించ వ్యాపకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నవిశేషణలప్పేవసమానాధికరణః॥ తన్మతే వ్యాప్యవృత్తిత్వాని సంభవసంభవేపి న వ్యాప్తిర ౨౮
వ్యాప్తిరితి యోగేన అవ్యాప్తిపదస్య అసంభవపరతయా వర్ణనేన క్షతివిరహాత్। భవన్మతేపి తాదృశవిశేషణీభావే అసంభవస్యైవ

సత్యపి ద్వితీకారార్థాన్వయాభిధానతవిశేషణీభూతసత్తాం ద్రవ్యం ఇత్యత్ర ప్రసిద్ధప్రయోగాశ్యైవాప్యాహుః పరంపరయా వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యాభావ
వద్వృత్తిత్వస్య ప్రయోజకత్వమంగీకృత్యావ్యాప్తిపరతయా తాదృశగ్రంథస్యాపి పశ్చిమకల్పప్రయాసస్యాపి తుల్యమేవేతి చేన్న। అత్రాయం
భట్టాచార్యాణామాశయః॥ సాధ్యసాధనభేదేన వ్యాప్తిభిన్నత్వాపత్త్యా సామాన్యతః ప్రమేయసాధ్యకే వ్యాపకతావచ్ఛేదకప్రతియో
౨౮ గివైయధికరణ్యాఘటితసాధ్యాభావాదావతివిశేషణాఘటితం లక్షణం ద్వితీయకారస్యానుమతమితి న ప్రథమదోషః
ఏవం వ్యాపకతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావఘటితమప్యైకమనుమతం। అభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన సా
ధ్యక ఇతి న ద్వితీయోఽపి దోషః॥ న చైతాత్ర సంభవః। తదభిప్రాయేణైవ త్రితయస్య లక్షణస్యైవ పూర్వమాశ్రితత్వాత్॥ అత ఏవ తస్మిన్నిర్ల
క్షణే సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావే ప్రతియోగ్యవృత్తిత్వ ఇతి వ్యాప్త్యంతరస్యానుసరణం। న చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావ

చ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యం తత్ర మోక్షవారణార్థం లక్ష్యాంతరాంగీకారేణాస్త్రైకాంత్రధ్వంసే ఇష్టాపత్తికల్పనాపేక్షయా తత్కాలం కాలాంతరం ఇతి
సమీచీనమితి ద్రాచ్యం । తన్మతే అవ్యాప్యవృత్తిత్వవిశేషణోపాదానే అవ్యాప్యత్వసత్త్వేన దీధిత్యసంగతేః । న చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధా
వచ్ఛిన్నత్వనివేశే వృత్తిత్వవిధినా అవ్యాప్తిపరిగ్రహం ధ్వస్య యథాశ్రుతే అసంగత్యాపత్త్యా వక్ష్యమాణప్రయాసాపేక్షయా యోగ్యాంధోఽంగీకారే
ణాతాదృశగ్రంథలాపనం యుక్తమితి వాచ్యం । తథా తత్ర గ్రంథాలాపనే జగదీశేన తత్ర ప్రయాసమవలంబ్య అవ్యాప్తిపరత్వం
ధ్వస్య రూపాంతరాంగీకారేణాలాపనస్యాసంగత్యాపత్తేః । తస్మాల్లక్షణే వర్తమానత్వరూపపరూపాధ్వర్థపరత్వేనైవ అవ్యాప్తి
పదస్య వర్ణనీయతయా తదా వక్ష్యమాణప్రయాసస్యావశ్యకత్వేన భంగకల్పనస్యావశ్యకత్వాత్ । వస్తుతస్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న-
సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యనిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాదాం

త్వావినవచ్ఛిన్నత్వం ఉభయోరభావవత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాశ్వేతత్త్వప్రమితాభావవిశేషణం। ప్రతియోగితాయా వ్యుభయా-
భావనివేశః తత్రాపి సంయోగాభావ చైవదత్త। అత్రేదం బోధ్యం। తద్విశేషణత్వే తత్తదభావానాం స్వాజాత్యాదౌ విశేషణం చేవం తి॥
అన్యథా తత్ప్రతియోగిత్వే ఇతి విశేషణం విశిష్టాభావవ్యాప్యత్వేనాన్న వైయర్థ్యమితి అత ఏవ తృతీయలక్షణే తాదృశాభావప్రతియో-
౨౯ గితావచ్ఛేదకత్వేఽపి తు తావచ్ఛేదకవిశిష్టవ్యాపకతావచ్ఛేదకమిత్యస్య సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకం పొంతు వ్యాపకతావచ్ఛేదకమి-
త్వాపేక్షయా గురుత్వేఽపి అయథార్థాసన్నివేశన వైయర్థ్యమిత్యుక్తం॥ సంగచ్ఛతే॥ ॥ ॥ ॥ఇతి మిశ్రలక్షణాని॥
నానా వ్యక్తిత్రితయేషు సన్నేతద్రూపవానే తత్రసాధ్యాదౌ ప్రాపర్యప్తాన్వృత్తిత్వవిశిష్టైతద్రూపాభావవదేతద్రూపైతద్రూపాభ-
యాభావాదీనాం కేవలాన్వయితయా తేషాం దాయత్రద్రూపాసంభవేఽపి సాధ్యావచ్ఛిన్నత్వేన తద్రూపైతద్రూపాన్యతరా-

భావస్య సాధ్యవన్మాత్రవృత్తేస్సాధ్యవత్యవృత్తిమద్వృత్తేః వర్తమానస్య హేతావభావాత్తత్రావ్యాప్తిరితి చేన్న వహ్నిత్వేన వహ్నేః సా
ధ్యవన్నిష్ఠాన్యతరాభావమాదాయ ద్రవ్యత్వస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నాభావనివేశేపి సత్వాద్యన్యూనవృత్తినాతిరిక్తే
న వా ధర్మ్మేణావచ్ఛిన్నాయాః ప్రతియోగితాయాః నివేశనీయత్వాద్వయోరేవ తద్వ్యాపకాన్యత్వేన తద్వ్యాపకఘటితాన్యతరాభావమాదా
య దోషాభావాత్ ఇతి విభావనీయం ॥ మిశ్రలక్షణాదయథేత్యాదినా నన్వత్ర వ్యాప్యవృత్తిత్వవిశేషణం నోపాదేయం ॥
నచ తాదృశవిశేషణానుపాదానే కపిసంయోగాభావవాన్ వృక్షత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ వ్యాపకతాశరీరే ప్రతియోగివైయ్య
ధికరణ్యమనివేశ్య కపిసంయోగాత్యన్తాభావస్యాలస్థలే ఘటకత్వేనాభేదాభావాన్నచ సంయోగేన సాధ్యకసద్ధేతావవ్యాప్తేస్సా
ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యాఘటితవ్యాపకతాయా అప్రసిద్ధత్వాదితి వాచ్యం ॥ ప్రతియోగితావ

గదా। టి। మెరు:

ష్టైదకసంబంధేన వ్యాపకతాంయాం నావేశనీయత్వాదితి। నైవం। కుతః। ఘటితలక్షణాం వాదినమాం ప్రతి స్వయం ప్రతిబంధానీయ్యై
లక్షణావేతాంలోకేతాంలోకేదపాం నేఽంభయాంధాం వహారలోయం సమనైయత్యస్తాని కవిశేషణం విశిష్టస్య ధృతావష్టైదకసంబంధా
వచ్ఛిన్నాభావస్యైవ నావేశనీయత్వాదితి। అన్యథా విశ్వా దిలక్షణేనామప్యాలోకతాపత్తేః। తస్య దోషం ప్రదర్శయితుం కూ
టత్వవిశేషణం పరిత్యాగేన తత్ర వ్యక్తిత్వేనాభావావచ్ఛేదసమనైయత్యనివేశనీయసంభవేన విశేషణాంతరస్య తద్వానివేశేపి సాం
ధృతావష్టైదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య లక్షణాం ఘటకస్య పరిత్యాగేన ప్రయోజనాభావాదితి। కుంఠ్యవతాంకైయం। ౹
తాదాత్మ్యేన ఘటత్వవ్యాపకాదిప్రాంతాంవితి। వ్యాపకత్వం పరిబాంయకం। తాదాత్మ్యేన ప్రమేయత్వాదికం ప్రాంతు। ననుసా-
సాంధ్యాభావ దైతుతాంశ్చైదకసంబంధావచ్ఛిన్నయాం వదాధేయతానిష్ఠవృత్తిత్వ ఘటకథర్మావచ్ఛిన్నాభావనివేశాన్నాయం

వ దోషః। సాధ్యాభావవద్ఘటనిరూపితతాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాయా యావదంతర్గతాయాః ఘటభేదే సత్త్వేన త
త్ర ఘటసాధ్యవృత్తిత్వరూపసాధ్యాభావాసత్త్వాదితిచేన్న। తత్రాపి స్వరూపసంబంధవ్యాపకతాయా[illegible]తుత్వేన రుక్తరీత్యా
అవ్యాప్తిః। [illegible] సమనియతైకప్రతియోగితాయా నానావిపక్షే అప్రసిద్ధిరితి। అన్వయవిపక్షే పి తాదృశప్రతియో
గితాయా అసిద్ధేరేవ। ఏతద్ఘటభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదౌ ఏతద్ఘటవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగితాయాః స్వస్వద-
భావవదవృత్తిత్వవ్యాపకత్వేపి ప్రతియోగితావ్యాపకత్వస్య తదభావవదవృత్తిత్వత్వేఽభావాంతర్యావదంతర్గతత్వాదితరేణ
తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావవదవృత్తిత్వవ్యాపకత్వవిరహాత్। ఘటత్వేన ఘటవృత్తిత్వాభావప్రతియోగితాయాశ్చ న ఘటవృత్తిత్వత్వావ్యా
ప్తమితి తత్రాప్రసిద్ధిరితిచేన్న తత్తత్సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వత్వవ్యాపకత్వస్య యావత్త్వం చ తత్సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వత్వవ్యాపకత్వస్య చ

గదా|టీ|మెరు:

పెత్వేన తత్ర ప్రసిద్ధివిరహాత్ । అతఏవ వక్ష్యమాణకృత్స్నవ్యాప్యత్వప్రసిద్ధ్యా సమన్వయ్యత్వాప్రసిద్ధిరభిహితేతి — ఉపేదశలాటని ప్రా
తైనమ షలమితిలఘూటఖిదాదితిలనన్వత్రషు టవృత్తిత్వాభావవత్త్వాన్యాభావవత్త్వలఘూపేఘుటకత్వేపినాతివ్యాప్తిః లవృథికరణాధ
ర్మావచ్ఛిన్నాభావవదవృత్తిత్వాభావవత్త్వాపేలఘూపేఘుటకత్వాదితి । వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావవదవృత్తిత్వాపేక్షయానిష్ఠాన్యాభావప్రతి
౭౧ యోగితావచ్ఛేదకతావిశిష్టేయాంశ్వలవృత్తిత్వాపఘుటితాం ద్రవ్యధర్మస్యైవలఘుత్వేనతదవచ్ఛిన్నాభావవత్త్వలఘూపేఘుటకత్వా
త్ఆత్మావృత్తిత్వాభావవత్త్వప్రసిద్ధేః నచతాదృశాభావస్యాప్రసిద్ధ్యా తత్రావ్యాప్తిరితివాచ్యం । ఏవం సతి కేవలాన్వయిని
సర్వత్రావ్యాప్తిప్రసక్త్యా తాదృశాభావానభ్యుపగమేనాభావస్య నిర్ణేయత్వేపి తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యధికరణా
ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవన్నిరూపితత్వం పరిహాయ కేవలఘటితత్వేన జగద్వృత్తిత్వసామాన్యాభావస్య సర్వత్రలఘూపేఘుటకత్వేనాప్య

ధిటాంతిద్వ్యాంతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తథాపి సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావముపలక్షణీకృత్య వహ్నిమాన్ ఘటభేదా
దిసాధ్యకే ఘటత్వాభేదాదిసాధ్యకే ఘటత్వాభేదాదిసాధ్యకే చాతివ్యాప్తివిరహేణ అవచ్ఛేదకభేదకతాపి నవేశప్రయోజనా
భావాదితి చేన్న। సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యోపలక్షణతయా నివేశే మమాపి తాదృశసాధ్యాభావోపలక్షితాధిక
రణావృత్తిత్వాత్మకవ్యాపకత్వస్యోపలక్షణతయా నివేశే నభేదాంశనివేశలక్షణకరణసాఫల్యాత్। స్పష్టంచేదం కూట
ఘటితలక్షణాదిప్రతి। తత్తదభావవదవృత్తిత్వనిరూపితత్వపర్యాప్తిప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావస్యైవ నివేశనీయత్వా
దితి। ననుపర్యాప్తినివేశే ధూమాభావవదవృత్తిత్వాభావాభావస్య లక్షణే ఘటకత్వేనాతివ్యాప్తిః। ప్రాగుక్తతాదృశమహానసవృత్తిత్వా
భావస్య లక్షణే ఘటకత్వకరణేఽసంగతత్వేనాయం నివేశస్సాధురితి చేన్న। తదుపలక్షితాభావవదవృత్తిత్వనిరూపితత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతా

గదా।టీ।మెరు!

భిన్నాయా నిరూపితత్వవిశేషణతయాఽవచ్ఛేదకతా తదనిరూపితత్వస్య నిరుక్తప్రతియోగితాకమభ్యుపలక్షితాభావవృత్తిత్వే
నిరూపితత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వస్య చ ప్రతియోగితావిశేషణత్వ ఏవ తాత్పర్యాదితి ధ్యేయం॥ ఉక్తి కూటఘటితలక్షణానాం లక్ష్యధూమ
ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావిత్యాది। ననుచైవమపి తదేకదేశ ఉదాయపదానుపాదానే పూర్వదలానుపాదానేపి నాతివ్యాప్తిస్సంభవతి।
౨౨ తథాహి లక్ష్యసాధ్యాభావవృత్తిత్వవ్యాపకప్రతియోగితాకస్య వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవృత్తితాయా అభావస్య వహ్నినిష్ఠవృత్తిత్వత్వేన ఘటత్వం
యుక్తత్వాద్ధాభావస్య వహ్నిత్వత్వేన వహ్నిత్వాద్యఘటత్వం యుక్తత్వాత్సకలాభావస్య చ యావదంతర్గతస్య హేతావసత్వాదితి చేన్న। పూర్వ
దళోపాదానేపి ఇదం వాచ్యం। ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః నిరుక్తరీత్యా అభావానాం దాయుహత్వాదావసత్వవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ
స్యస్వసామాన్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశనీయతయా అతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాన్న చ వహ్నిత్వాద్యఘటత్వం యుక్తత్వాత్సకలత్వేన ప్రాచీనతా

వచ్ఛేదకజనకత్వంయుక్తత్వోభయాభావమాదాయాపి అవ్యాప్తిసంభవ ఇతి వాచ్యం। తాదృశాభావస్య వహ్నిత్వేన తాదాత్మ్యేన గగనేనాభ-
యాభావవదసంకీర్ణాదితి వ్యాప్తివిరహాదితి। స్వీకృతే ద్విత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే ఉభయవ్యాపకతయా పూర్వోక్తవిశేషణస్యైవ వార
ణాత్। ప్రతియోగితాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వే తు వృత్తిత్వవ్యాపకత్వవిశేషణస్యైవ వారకత్వాదితి। తత్ర జాతిత్వాద్విత్వవహ్నిత్వాభావేతి న స్వత్ర
స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకద్విత్వాభావస్య తథాత్వేన ఘటత్వాభావప్రతియోగితావ్యాపకత్వాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య సా
ధ్యతావచ్ఛేదకఘటకసంబంధేన ఘటప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యవివక్షణే ఆవశ్యకతయా వ్యాపకతాఘటకప్రతియోగితా
యాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యావశ్యకత్వాత్తేన దప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యసా
మానాధికరణ్యనివేశాభిప్రాయేణేదమితి వాచ్యం। తథాసతి ద్విత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకసద్ధేతౌ తాదృశాభావాప్రసిద్ధేః పర్యాప్తిప్రతి

యోగి ధర్మాభావానాం ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాత్ తాదృశస్వరూపాదిసంబంధేన తదభావానాం ప్రతియోగ్యసమానాధికరణత్వే
పి తత్ప్రతియోగితాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన సాధ్యవ ఇతి తాత్పర్యాభిప్రాయం వక్తవ్యమసంభవ ఇతి చేన్న।
ఘటత్వాదీనాం ప్రత్యేకవృత్తిధర్మావచ్ఛేదేన వ్యాప్తిమంగీకృత్యోక్తాభిప్రాయకమిదం। అన్యథా తు సంయోగాద్యవ్యాప్యవృత్తిధర్మావ
౬౨ చ్ఛిన్నసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిర్బోధ్యా। ఇతి నవీనానాం పంథాః। ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టతదభావవత్త్వ
ఘటితవ్యాప్యకతాయాః ఏవ నిరుక్తసంభవాదితి। ప్రతియోగితాశ్రయనిష్ఠప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టా
స్యాధికరణతాంశే యద్వృత్తి తదప్రతియోగిత్వరూపాయా ఇత్యర్థః। నన్వత్ర మహాకాలస్య సర్వాన్వయికాలత్వాదివ్యాప్యతాయా
త్రైవ న సర్వవతాం సాధ్యతాయాం మహాకాలవృత్తిప్రతియోగితాయాః వ్యాపకత్వం। సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య న సంభవతి ప్రతియో

గినమహాకాలేప్రతియోగిసమానాధికరణ్యాభావవిశిష్టాభావాధికరణత్వప్రసిద్ధేః। ఘటోద్రవ్యాభావస్య మహాకాలే ప్రలయావచ్ఛేదేనస
త్త్వేపి తస్య మహాకాలే ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వవిరహేప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన యావద్విశేషప్రతియోగితాశ్రయసామా
నాధికరణ్యాభావవిశిష్టాభావవత్త్వం ప్రతియోగినస్తద్విశేషప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ
యన్నిష్ఠత్వావచ్ఛేదకతాభావవత్త్వం ప్రతియోగివ్యాపకత్వం సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నఘటో ద్రవ్యాభావవానాద్యక్షణసం
గతరితి। యన్నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధసామాన్యే ఇతి చ న సుసర్వవృత్తిజ్ఞానత్వాదితాదాత్మ్యేన
సాధ్యతాయాం సర్వవృత్తిదస్ఫులక్షణాఘటకత్వం న సంభవతీతి యన్నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధసామాన్యప్ర
తియోగితాధికరణీయత్రింబి వృత్తిత్వానుయోగికత్వాభావసత్త్వప్రశస్తాప్రసిద్ధేః। సకలనిరూపితవిషయతాయాం నిత్యజ్ఞానాను

గదాధరీయః

యోగికత్వసత్త్వాదితో వ్యాపకత్వప్రసిద్ధ్యా న తస్యాః కలక్షా ఘటకత్వమితి తత్రావ్యాప్తిః। కేనచ సర్వం మితత్వప్రకారకం ఘటాదిం యద్వ్యజ్ఞాన
న్యాపి సర్వవస్తుదీయప్రతియోగిత్వాధికరణతాయాః ఘటత్వావిశిష్టఘటనిరూపితవిషయితాసామాన్యప్రతియోగితాధికరణతాం
వృత్తివృత్తిత్వస్య యోగికత్వాభావస్య సత్త్వాత్సర్వమిత్యస్య దీయవ్యజ్ఞానేన సర్వత్వేన ఘటవిషయతాయాః సత్త్వేపి ఘటత్వేన ఘటవిషయితా
౨౮ యా అసంభవాదితి తత్రావ్యాప్తిరితి వాచ్యం। ఏవమపి మహాకాలస్య సర్వవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ వ్యాపకత్వప్రసిద్ధిర్దుర్వారైవ తత్ర
సకలనిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకీభూతకాలికసంబంధేన మహాకాలానుయోగికత్వసత్త్వాన్మహాకాలస్యైవ ప్రతియోగిత్వాదితి
చేన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధసామాన్యనిరూపితత్వస్యాధికరణయత్కించిద్వృత్తిత్వస్య యోగికత్వాభావప్రదర్శనాయ నిరూ
పితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రతియోగితావ్యాపకత్వానివేశనీయత్వమితి। ఇత్యష్టాచార్యానుయా

యినస్తుల యన్నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాకఘటకసంబంధానుయోగితావ్యాప్యప్రతియోగితావ్యాపకత్వమేవ నివేశనీయమితి చేన్నా
తో ద్వితీయద్రవ్యసంగ్రహాపత్తేః ద్రవ్యత్వఘటాద్యభావానుయోగితాప్రతియోగితాయాః వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాదితి చేన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకసమనియత
ప్రతియోగితాకాభావనివేశేపి మహానసీయవహ్నిసాధ్యకే వహ్న్యభావస్య లక్షణఘటకత్వాదుర్వారత్వం వహ్నిత్వస్య ప్రతియోగితా
వ్యాపకతాపత్తేరసాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వనివేశాన్నాయం దోషః ప్రకృతే సా
ధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకీభూతద్విత్వావచ్ఛిన్నఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావేన తదవచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకసత్త్వాదితి వాచ్యం॥
వహ్నిధూమోభయసాధ్యకేతత్రయోగాన్నిం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తదవచ్ఛేదకత్వస్య వ్యాపకతానవచ్ఛేదకతాప్రైవం।
అభయసాధ్యకేద్విత్వస్యైవసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం తమతాం మేవేతి చేన్న సముదాయస్య తత్రాన్వయిత్వముక్తం। తథాహి ద్రవ్యత్వాభావా

గదా। టి। మరు:

దీనాం దాంయోరయోః వత్తాప్యైకాధికరణ్యమితి వివక్షాయాం ద్రవ్యగుణకర్మణాం సాధ్యాభావవత్కాలికాధికరణే నవృత్తమప్యవత్ జాతిమ
ద్వృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యాభావవత్కాలికాధికరణవృత్తిసామాన్యాభావసత్వాత్తేషామప్యవ్యాప్తమతావ్యాప్తిః। న చ గుణకర్మణోరభావప్రతియోగితా
నవచ్ఛేదకత్వేన తత్ర జాతిమద్వృత్తిత్వవైశిష్ట్యస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేన తదభావప్రతియోగితాయాం జాతిత్వాభావాంశాసత్వే
౭౫ న తస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపృతత్వాభావేనైవ వారణాదితి వాచ్యం। తస్యానవచ్ఛేదకత్వే వద్ఘ్య మాంగ్యయోః ద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టసత్తాదిసాధ్య
కేఽతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాదితి చేన్న। సామాన్యాభావమతే విశిష్టస్యాతిరిక్తత్వేన జాతిమద్వృత్తిత్వవిశిష్టజాతిప్రతియోగికాభావాభావస్య
సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపృతప్రతియోగికత్వాభావాదితి వ్యాపకత్వావిరోధానన్యావచ్ఛేదకత్వాత్। న చైవమపి ఘటత్వజాతిమాన్ స్యాదితరా
భావాభావవిశిష్టసత్తారూపస్య సాధ్యాభావవతయా జాతిత్వరూపతద్విశిష్టకాలికాధికరణవృత్తిసామాన్యాభావసత్వాదితి చేత్

కించిద్విశిష్టేతి। ననువిశిష్టాదిరిక్తస్యస్యసాధ్యాభావాభిప్రేతత్వేన కించిద్విశిష్టసాధ్యాభావాభావస్యసాధ్యానాత్మకతయా కించిద్విశిష్టసా-
ధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితాయా న సాధ్యనిరూపితత్వమితి కథమేతద్దోషదానం। విశిష్టస్యానతిరిక్తత్వేఽపి ప్రతియోగ్యైవ తద్దోషదానమి-
తి వాచ్యం। తన్మతే తు ఆత్మవృత్తివిశిష్టసాధ్యాభావఘటితకూటాధికరణస్యాప్రసిద్ధత్వేన తద్వృత్తిత్వాభావస్యాప్రసిద్ధత్వేన సత్వేనాఽవ్యాప్తివి-
రహాత్। నను బహుగురుధర్మస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన వదతదభిన్నప్రతియోగితాయాః న సాధ్యతావచ్ఛేదకసమనియత్యమితి
వాచ్యం। ఏతల్లక్షణే గురుధర్మస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యావశ్యకత్వస్యాత్ర వక్తవ్యాదితి చేన్న। తథాపి కావిశేషసం-
బంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసాధ్యాభావస్య యోదైశికవిశేషణతాసంబంధేనాభావస్తస్య సాధ్యాత్మకతయా సాధ్యనిరూపిత-
నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకదైశికవిశేషణతాసంబంధమాదాయావ్యాప్తితాదవస్థ్యాదితి దిక్। వ్యాపకవృత్తితాఽవ్యాపకవృత్తిత్వేతి

నదాళ్ళు మెరు:

నను తథాపి సత్తాద్రవ్యత్వపృథివీత్వేత్యత్ర తద్వ్యక్తిత్వసాధ్యక ద్రవ్యత్వాది హేతౌ వా సమ్యక్ప్రవృత్తిత్వరూపేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకసజాతీ-
య ద్రవ్యత్వపృథివీత్వాన్యతరసత్తాద్వయతద్వ్యక్తిన్యతమాభావమాదాయావ్యాప్తిః। తాదృశాన్యతరాభావఘటితకాంతాదికర
ణావృత్తిద్రవ్యత్వాదిష్వేవ సత్త్వాదితి న వాచ్యం ద్వయాభావస్య సత్తాద్రవ్యత్వోభయాభావసమనియతతయా సత్తాద్రవ్యత్వోభయ
త్వావచ్ఛేదకమాదినతాదృశప్రతియోగితాయామపి నైయత్యాభావాత్। తథా సతి తాదృశాన్యతరసత్తాద్వయసాధ్యకస్థ
లే వారిణ్యా అవ్యాప్తేః। గురుధర్మస్య లఘుప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే తదీయత్వాత్। న చ సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠవ్యాసజ్యవృత్తితా సజాతీ
య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాన్ ధర్మస్య తదవచ్ఛిన్నత్వాని వేశనీయమితి వాచ్యం। ఏవమపి సత్తాద్రవ్యత్వాన్యతరపృథివీత్వోభయసాధ్యకే పృ
థివీత్వద్రవ్యత్వాన్యతరసత్తాద్వయాభావాదికమాదాయాతివ్యాప్తిః నిరుక్తద్విత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తివ్యాసజ్యవృత్తితా సజా

తియ్యవ్యాప్యసఖ్యవృత్తితావచ్ఛేదకత్వమితి చేన్న । సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మితావచ్ఛేదకత్వేన భాసమానతయావచ్ఛిన్నఘటితత్వేన తత్పర్యాప్తి విశేష
సంబంధేన వ్యాప్యసఖ్యవృత్తితాయాః సాధ్యతావృత్తిత్వయోగితావచ్ఛేదకాన్యతరఘటకతయా నివేశేన సర్వ్వాసామపి సంభవాత్ । ॥ అత్ర వృత్తి
మత్త్వాంచేతి ॥ స్వవృత్తి సకలసాధ్యాభావసమానాధికరణసాధ్యాభావతావచ్ఛేదకయదధికరణావృత్తిత్వం తత్తదధికరణావృత్తి సకలసా
ధ్యాభావవత్త్వమేవ యావతామిత్యర్థ ఇతి ॥ అత్రేదం బోధ్యం । స్వవృత్తి సకలసాధ్యాభావసమానాధికరణ సకలసాధ్యా
భావవత్త్వమిత్యేవాస్తు కిమధికరణావృత్తిత్వయోరవచ్ఛేదకత్వస్య నివేశేనేతి । కేషాంచిద్వృత్తిమతామవృత్తేస్సాధనస్య చ వృత్తేరవ్యా
ప్తితాదవస్థ్యైవేతి । నను యత్కించిత్సాధ్యాభావవతాం తేషామధికరణావృత్తితాపి తత్రాసమానావృత్తిత్వనియ్రేణా సంఖ్యాభేదనతదన్యతమవృత్తిత్వాభావ
వత్త్వైవ నివేశనీయతయా అత్రస్వావచ్ఛిన్నవృత్తితాభావస్యైవ లఘుత్వాం ఘటకత్వాన్న దోష ఇతి చేన్న । కేచిత్తు తాదృశాదినా । దర్శితదిశా

నాత్ర తదర్థః వర్ణనమపి తు సాధనాధికరణానాం వృత్తితావచ్ఛేదకం యద్యత్సముదాయత్వం తత్తద్విశిష్టసముదాయవద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వ
మిత్యేవ తత్తత్స్వైకైకసముదాయవద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వ ప్రవేశానావశ్యకత్వే నాధికరణానామన్యతమత్వేన నివేశాదశక్యత్వేతి తాదృశాంతిమవ్యాప్తిదానసం
గతిః ఏతదనుశయేనైవ ప్రమాలక్షణే మహాకాలత్వసాధ్యకవ్యాప్తికథనమపి సంగచ్ఛతే అత ఏవ వనస్పతిత్వాదీనాం కథితప్రవేశా
రాత్ప్రవేశః। తత్ర సూచితః। వైయర్థ్యాద్యరూపాంశస్ఫురణా — అత్రాపూర్వ ఇతి గ్రంథప్రమేయసాధ్యకేతి లనసువన్ని మాన్యమాదిత్యాద
౨౭ వపి ఘటత్వేన వహ్న్యభావస్య గగనాభావవత్తయా సాధ్యవృత్తిసమానాధికరణం భవత్వ వహ్న్యభావ భిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యాऽసంభవసంభవేనత్ర
మేయసాధ్యకానుధావనమఫలం ఇత్యవధేయమ్। సమానాధికరణం భవత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యానివేశనాపి వహ్న్యాభావసాధ్యకే గగనత్వ
స్యావ్యవృత్తిసంభవాదవ్యాపకత్వ పక్షం తన్నివేశనాయ ప్రమేయసాధ్యకానుధావనస్య సార్థక్యాద్వ్యభిచారాదిసాధ్యక ఇతి। ననుర్వహ్న్యాది

సాధ్యేపి వృత్తికరణాం సంబంధావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవహ్న్యభావస్య వృత్తికరణాం ధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వయోః నిరుక్తాభావత్వచ్ఛిన్నత్వేన
సాధ్యాభావస్యేతి కేవలాన్వయిసాధ్యకే అత్ర సిద్ధాన్తకథనమయుక్తమితి చేన్న వృత్తిరేకే సాధ్యకే సాధనసమానాధికరణాత్యన్తస్య సాధ్యా
భావవిశేషణత్వే సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య నిరుక్తాభావత్వచ్ఛిన్నస్య ప్రసిద్ధిసంభవాదితి కేవలాన్వయిసాధ్యకానుధా
వనసాధ్యకస్య సంభవాత్ వ్యాపకత్వరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశేషణం సాధ్యకస్యైవోపాదానసంభవాదిత్యాహుః అత్రేదం
మాలోచ్యతే గగనాభావరూపవృత్తికరణాం ధర్మావచ్ఛిన్నాభావసంగ్రహాయ లాఘవాద్వృత్తికరణాం ధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వచ్ఛిన్నత్వే గగ
నాభావత్వచ్ఛిన్నత్వేనావిశేషణాం ద్వయం అనర్థకం నిరుక్తవిశేషణోపాదానే ప్రతియోగితాయాస్సత్త్వేన నివేశనీయతయా తత్త్వన్ని-
రూపకాభావకూటనివేశే పురస్కారవాత్ తథా చ సమానాధికరణధర్మావ్యాపకత్వవిశేషణం వ్యర్థం అథ వా సమానాధికరణ

ಧರ್ಮ ಆಧೇಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾ ವಿಶೇಷಣಾಂದಂಶಂ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾವಚ್ಛೇದಕಸಂಬಂಧೇನ ತಥಾಂಚ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ಪದಸಂಯೋಗಾದಿವೃತ್ತಿಕ
ಕಾಸಂಬಂಧಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಧೇಯತಾನವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇನ ತಾದೃಶಾಭಾವಧರ್ಮಿಕಾಪಿ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪ್ರವರಾಣಾಂ ವೃತ್ತಿಕರಣಾಸಂಬಂಧಾವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾಪವಿವೃತ್ತ
ಮೇವಲಯುಕ್ತಾನಿ ಚೈತಾನಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ಅನ್ಯಥಾ ವಹ್ನಿಗಗನೋಭಯಾಭಾವಸ್ಯಾಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕವ್ಯಾಪಕಸಮಾನಾ ವೃತ್ತಿಕರಣಾ ದ್ವಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನ
೭೮ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕತಯಾ ವೃತ್ತಿಕರಣಾ ಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವಸ್ಯ ತದ್ರೂಪತ್ವೇನ ಗ್ರಹಾಸಂಭವಾದತ್ರೇದಂ ಸಮಾಧಾನಂ । ಇದಾನೀಂ ವಿಧಿತ್ಸ್ಯ
ತ್ರ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಸ್ಯ ಸಂಪಾದನೀಯತ್ವತಯಾ ತದನುಗುಣ ಪ್ರಕಾರ ವಿಸ್ತೃತೋ ದರ್ಶನೀಯತಯಾ ಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಸಮನ್ನಿಯ
ತ್ವಘಟಕವ್ಯಾಪಕತ್ವಸಾರ್ಥಕ್ಯಾಯ ಧೋಕ್ತಪ್ರಕಾರಸ್ಯೈವ ಆದರಣೀಯತ್ವಾತ್ಪೂರ್ವ ಅನ್ಯಥಾ ಕಿಂ ವೈತು ನಿತ್ಯವ ದರ್ಶನೀಯತಯಾ ಸಾಧ್ಯ
ತಾವಚ್ಛೇದಕಸಮನ್ನಿಯತ್ವಘಟಕ॥ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಇಷ್ಟತ್ವೇ ಭವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರಸ್ಯೈವ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ನ ಚ ವಹ್ನಿಗಗನೋಭಯಾಭಾವ

మాందాయ నిరుక్తప్రకారస్స్వాదశాయుతయా ఖష్టా బాహుల్యప్రకారేణ నిరుచ్యత ఇతి వాచ్యం ॥ వహ్నిగగనోభయ
ష్టాదశనాయాం ధియతానవచ్ఛేదకవ్యాప్తిస ఖ్యావృత్తిధర్మ్యభిన్నత్వస్య సమానాధికరణ వృత్తినివేశనే యావద్భూతల తత్త్వగగనత్వజాత్య
పి సంగ్రహేణ వ్యాపకత్వావచ్ఛేదకత్వస్య సంభవాదితి ॥ [illegible] ॥ ॥ ౨ ఇతి గదాధరభట్టాచార్యకృత చతుర్దశలక్షణీ సమాప్తం ॥ [illegible]
రుధిరోద్గారి నా॥ మఘం వచ్చశేషౌ ల్గునకృష్ణ ౧౦ దశమ్యాం భార్గవవాసరే గదాధర చతుర్దశలక్షణీ టిప్పణీ మెరుశాస్త్రిణా లిఖిత[illegible]
[illegible] ॥ లిఖిత రీ సదాశివశాస్త్రిణా ॥ ౧ కృష్ణార్పణమస్తు ॥